

YUNUS EMRE DİVAN'I'NIN RAİF YELKENCİ NÜSHASINDAN AYRI DÜŞEN ŞERÂ'İTÜ'L-FAKR VE'L-FUKARÂ ADLI DERLEME

Güler DOĞAN AVERBEK | ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8938-1115> | guler.dogan@marmara.edu.tr

Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul-Türkiye/ Assoc. Prof. Dr., Marmara University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature ROR ID: <https://ror.org/02kswqa67>

Atıf Bilgisi/Citation: Doğan Averbek, Güler. "Yunus Emre Divanı'nın Raif Yelkenci Nüshasından Ayrı Düşen Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ Adlı Derleme". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 34 (Prof. Dr. Hüseyin Akkaya Armağanı) (Haziran 2025), 156-176. <https://doi.org/10.15247/1640177> / Doğan Averbek, Güler. "The Compilation Entitled Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ as Separated from the Raif Yelkenci Copy of the Diwan of Yunus Emre". *The Journal of Ottoman Literature Studies*, 34 (In Honor of Prof. Dr. Hüseyin Akkaya) (June 2025), 156-176. <https://doi.org/10.15247/1640177>

Geliş Tarihi/Date of Submission: 14.02.2025

Kabul Tarihi/Date of Acceptance: 12.03.2025

Yayın Tarihi/Date of Publication: 30.06.2025

Değerlendirme/Peer-Review: İki Dış Hakem-Çift Taraflı Körlleme/Double anonymized-Two External

Araştırma Makalesi/Research Article

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Benzerlik Taraması/Plagiarism Checks: Yapıldı – Turnitin

Etik Bildirim/Complaints: divanedebiyatidergisi@gmail.com

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir/The author(s) has no conflict of interest to declare

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır/The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research

Telif Hakkı ve Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) lisansı altında yayımlanmaktadır / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

ISSN: 1308-6553

e-ISSN: 2792-0836

Hüseyin Akkaya Hoca, doktora tez danışmanım ve muhterem Hocam Orhan Bilgin'in, derslerinde zaman zaman andığı eski öğrencilerindendi. Onunla ilk irtibatım Berlin Devlet Kütüphanesi'nde Ms. or. fol. 4226 raf numara kayıtlı bulunan Yunus Emre Divanı nüshası vesilesiyle oldu. Hoca, bir yerde yayınladığım fotoğraftan söz konusu yazmanın Yunus Emre Divanı'nın Raif Yelkenci nüshası olduğunu fark etmişti. Beni aradı, tespitini söyledi. Nüshanın görüntülerini kısa sürede temin ettik; hoca Nihat Öztoprak Hocamızın tertiplelediği "Türkoloji Konuşmaları"nda bu gelişmeyi ilim dünyasıyla paylaştı ve divanı neşre hazırlamaya başladı. Ben de Hocaya armağan ettiğim bu yazıda ona bir nazire takdim etmek arzusundayım. Yunus Emre Divanı'nın Raif Yelkenci nüshasıyla birlikte Berlin Devlet Kütüphanesi'ne satılan tasavvuf muhtevalı bir metni burada sunacak, hem divan hem metin hakkındaki tespitlerimi notlar hâlinde paylaşacağım. Bilvesile Hocamıza ilmi çalışmalarında kolaylık ve hayırlı uzun ömür diliyorum.

ÖZET

Bu yazıda bugün Berlin Devlet Kütüphanesi'nde bulunan *Yunus Emre Divanı* Raif Yelkenci nüshasıyla birlikte satılan *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ* metnini ihtiva eden yazma ele alınmıştır. Söz konusu yazmadaki el yazısı, Raif Yelkenci nüshasını kopyalayan müstensihin yazısıyla aynıdır. Ayrıca her iki yazmanın kâğıdı, ebadı, mürekkebi, cetveli vs. gibi fiziki unsurları birbirine çok yakın özellikler göstermektedir. Bu metnin, Osman Nuri Ergin ve Abdülbaki Gölpınarlı tarafından birer kopyası alınmıştır. Abdülbaki Gölpınarlı, *Yunus Emre Divanı*'nın Raif Yelkenci nüshasıyla irtibatını kurmadığını zannettiğimiz bu metni yayınlamayı planlamış; fakat anlaşılan o ki bu niyeti akim kalmıştır. Bu çalışmada her iki yazmanın serencamından bahsedilerek *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ* metnini ihtiva eden yazmanın nüsha tavsifi verilmiş, eserin sair nüshaları ile muhtevası ele alınmış, ilgisi sebebiyle yazının başlarında *Yunus Emre Divanı* nüshalarıyla alakalı bazı tespitlere notlar hâlinde yer verilmiştir. Bir derleme olduğu anlaşılan *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ*'nın Hacı Bektaş Velî'nin *Makâlât*'ı ve Bektaşilikle ilgili diğer bazı metinler ve fütüvvetnameler ile irtibatına değinildikten sonra çalışmanın sonunda *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ* metni yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: *Yunus Emre Divanı*, Raif Yelkenci, Bektaşilik, fütüvvetname, *Makâlât*, Hacı Bektaş Velî.

THE COMPILATION ENTITLED ŞERÂ'İTÜ'L-FAKR VE'L-FUKARÂ AS SEPARATED FROM THE RAİF YELKENÇİ COPY OF THE DIWAN OF YUNUS EMRE

ABSTRACT

This article discusses the Berlin State Library's manuscript containing the text of *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ*, which was sold together with the Raif Yelkenci copy of *The Diwan of Yunus Emre*. The handwriting in this manuscript is identical to that of the copyist of the Raif Yelkenci manuscript. In addition, the physical elements of both manuscripts, such as paper, size, ink, and rulers, show very similar characteristics. The text of *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ* was later copied by Osman Nuri Ergin and Abdülbaki Gölpınarlı. Gölpınarlı also intended to publish this text, which I believe him to have failed to establish its connection to the Yelkenci copy. Apparently, however, he did not fulfill this intention. This study, which narrates the history of both manuscripts, describes the manuscript containing the text of *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ*, the other manuscripts of the work, and discusses the work's contents, also includes some determinations related to the copies of *The Diwan of Yunus Emre* as notes at the beginning of the article. After mentioning the connection that *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ*, which seems to be a compilation, has with Hacı Bektaş Velî's *Makâlât*, some *futuwwatnamas* and other texts related to Bektashism, the end of the study includes the text of *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ*.

Keywords: *The Diwan of Yunus Emre*, Raif Yelkenci, Bektashism, *futuwwatname*, *Makâlât*, Hacı Bektaş Velî.

Giriş

Bu yazıda evvela *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ* metnini ihtiva eden yazmanın serencamından bahsedilerek nüsha tavsifi verilmiş, eserin sair nüshaları ile muhtevası ele alınmış, ilgisi sebebiyle yazının başlarında *Yunus Emre Divanı* nüshalarıyla alakalı bazı tespitlere yer verilmiştir. Bir derleme olduğu anlaşılan *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ*'nın Hacı Bektaş Velî'nin *Makâlât*'ı ve Bektaşilikle ilgili diğer bazı metinler ve fütüvvetnameler ile irtibatına değinildikten sonra çalışmanın sonunda *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ* metni yer almıştır.

Yunus Emre Divanı'nın uzun zaman nerede olduğu tespit edilemeyen Raif Yelkenci nüshası, Raif Efendi'nin (ö. 1974) aldırıldığı fotoğraflar sayesinde ilim dünyasına malum kılınmış, bilinen en erken çalışma, Yelkenci'nin elindeki fotoğrafları emanet ettiği Abdülbaki Gölpınarlı (ö. 1985) tarafından yapılmıştır. Nerede olduğu tespit edilemeyen bu yazma, Raif Yelkenci nüshası olarak ünlenmiştir. Hüseyin Akkaya'nın beyanına göre fotoğrafların nizamsızlığı ve bazı pozların net olmayışı, divan hakkındaki çalışmalarda sorunlara yol açmış, bu sebeple nüshaya müracaat etme ihtiyacı hâsıl olmuş; fakat nüshanın yeri 2021 senesine kadar tespit edilememiştir.

Berlin Devlet Kütüphanesi'ndeki Osman Reşer (Oskar Rescher, ö. 1972) yazmaları çalışmalarım vesilesiyle erken tarihli olduğunu düşünerek gündeme getirdiğim *Yunus Emre Divanı* nüshası, Reşer'in 1913-1936 yılları arasında Berlin Devlet Kütüphanesi'ne sattığı yazmalar¹ arasında dikkatimi çekenlerdendi. Bu yazmanın, yukarıda mevzubahis edilen kayıp Raif Yelkenci nüshası olduğu Hüseyin Akkaya tarafından 2021 senesi Ocak ayında anlaşıldı. Akkaya, Rifat Kütük Hoca ile ve bizimle paylaştığı bu tespitini daha sonra Nihat Öztoprak tarafından tertip edilen Türkoloji Konuşmaları'nda ilim âlemine duyurdu.² Ms. or. fol. 4226 raf numarasına sahip olan yazma, 27 Eylül 1931'de kütüphaneye satılmıştı.³ Reşer'in bu nüshayı doğrudan Raif Yelkenci'den aldığı kanaatindeyim. Reşer'in aynı tarihteki satışında Ms. or. fol. 4224 raf numaralı *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ* ile 11 yazma daha bulunuyordu.⁴

Aynı anda satılan *Yunus Emre Divanı* ve *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ* yazmalarının ebadı, kâğıdı, cetvelleri ve yazısını birlikte değerlendirdiğimde iki yazmanın aynı zamanda ve aynı elden çıktığını anladım. Hatta ebat, yazı, kâğıt vs. benzerlikleri sebebiyle ve yazılmalarından asırlar sonra bir arada Berlin'e gitmiş olmaları sebebiyle iki yazmanın, en başında aynı ciltte olduğunu da ileri sürmenin mümkün bulunduğu kanısındayım. *Yunus Emre Divanı* Raif Yelkenci nüshası baş taraftan eksiktir. Yani divandan ayrı düşen bir parça olduğundan zaten eminiz. *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ*'nın muhtevasına bakarak baş tarafı eksik olan *Yunus Emre Divanı*'nundan önce geldiği, bir nevi cildin mukaddimesi hüviyetinde olduğu ileri sürülebilir. Ayrıca çokça rastlandığının aksine Raif Yelkenci nüshası divanın önünde *Risaletü'n-Nushiyye* bulunmaz, bu durumun nüshanın nâkıs olmasıyla ilgili bulunması kuvvetle muhtemeldir.

Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ'nın *Yunus Emre Divanı* ile aynı kütüphanede olması sebebiyle -eğer aynı ciltte idiyse- cildin satış esnasında iktisadi bir saikle mi yoksa başka bir sebeple mi parçalandığını veya sahafa ayrı biçimde ulaşıp ulaşmadığını tespit edemiyorsam da Berlin Devlet Kütüphanesi'nin sağlama defterinden sarıh biçimde anladığım husus, bu iki metnin kütüphaneye ayrı yazmalar olarak ulaştığıdır. Hüseyin Akkaya Hoca'nın lutfettiği, Gölpınarlı terekesindeki fotoğrafların kopyalarını incelediğimde Raif Yelkenci nüshasının kütüphaneye ulaşmadan önce formalar hâlinde bir arada bulunduğunu ve cilde sahip olmadığını gördüğümü zannediyorum. Fakat bu hususta kati bir şey söyleyemiyorum. Bu konuda Berlin Devlet Kütüphanesi'ndeki dostlarımla görüşerek her iki yazmanın restorasyon dosyasına ulaşmaya çalıştım. O devirden kalan herhangi bir tamir dosyası elde yoksa

¹ Bu konudaki çalışmamız için bkz. Doğan Averbek, 2021.

² Söz konusu program çevrimiçi olarak 28 Şubat 2022'de düzenlenmiştir. Programın kaydı için bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=4gJl897hCGs>

³ Bu yazma daha önce şu çalışmalarda ele alınmıştır: Doğan Averbek, Hanstein, 2022; Doğan Averbek, 2022.

⁴ Aynı satışta 8 Receb 825/28 Haziran 1422'de istinsahı tamamlanan, Hamza Bey'e sunulmuş *Şerhü Kasîdeti Nushiyye bi-Lügati Türkiyye*'nin bir nüshasının (Ms. or. oct. 3473) olduğunu ve bu yazmanın da hem eskilik hem biriciklik bakımından öne çıkan, mukabele görmüş bir yazma olduğunu kaydedeyim. Bu yazmayla ilgili ayrı bir çalışma yürütmekteyim. Yine aynı satışta yer alan ve "Kur'ân Sûrelerinin Hâsiyetleri" ile Ahmed b. 'Abdülcebbâr'ın *Tuhfetü'l-Letâ'if* adlı eserini ihtiva eden Ms. or. quart. 1868 numaralı yazmanın da hem eski olduğunu hem de muhtevasıyla dikkati çektiğini ifade etmeliyim.

da kütüphane uzmanları, kullanılan restorasyon tekniklerinden hareketle yazmaların 1930'lu yıllarda restore edildiği kanaatindedirler. Bu meyanda çalışmaya esas yazmanın arka kapağının iç tarafında, sağ alt köşede bulunan "K 14.12.32" notunun restorasyon tamamlanma tarihini gösterebileceği akla gelmektedir.

Abdülbaki Gölpınarlı, divan neşrinde *Yunus Emre Divanı* Raif Yelkenci nüshasını 14. yüzyıla tarihlemektedir (Gölpınarlı, 1943, c. 2, 732). Daha önce ele alındığı ve Hüseyin Akkaya'nın da görüşmelerimizde çokça vurguladığı gibi divanda sayıları çok olmamakla birlikte Âşık Paşa'nın (ö. 1332) ve Said Emre'nin (14. yüzyıl) de şiirleri bulunur.⁵ Gölpınarlı, Âşık Paşa şiirlerini neşrettiği makalede koleksiyon belirtmeden divanın burada mevzubahis edilen nüshasına işaret etmekte, fakat bu sefer "Sekizinci asırda [15. yüzyıl] yazıldığı yazı ve kâğıdından anlaşılan Yunus dîvanında" diyerek yazmayı hem bir sonraki asra tarihlemekte hem de gördüğü intibacı uyandırmaktadır (Gölpınarlı, 1935, 100). Makale 1935'te yayınlanmıştır. Bizce Gölpınarlı, o esnada fotoğraflardan istifade edebilmekte; kâğıda bakarak tarihleme hususunda ise Yelkenci'ye itibar etmekte ve onun görüşünü kayda geçirmektedir. Düşük bir ihtimal olarak ise henüz yazma 1931'de İstanbul'dan ayrılmadan evvel Gölpınarlı tarafından tetkik edilebilmiştir, diyebiliriz. Hüseyin Akkaya ise görüntüleri temin ettikten sonra yaptığı değerlendirme neticesinde yazmanın 15. yüzyıl ortalarına ait olduğu kanaatindedir.⁶ Netice itibarıyla Gölpınarlı "Raif Yelkenci'ye ait bulunan ve bugün en eski divan olan Yunus divanı..." (Gölpınarlı, 1941, 9) demek suretiyle nüshanın o gün için en eski nüsha olduğunu söylemiş bulunuyor. Bu durumda Gölpınarlı ve Akkaya, bu yazmanın *Yunus Emre Divanı*'nın bilinen en eski nüshalarından olduğu konusunda hemfikirdirler.

Gölpınarlı, divanın fotoğraflarını Raif Yelkenci'den ödünç alma hadisesini şöyle tahkiye ediyor (Gölpınarlı, 1941, 43-44):

... en eski Yunus divanının fotoğraflarını bana iare etmek lûtfunda bulundu. Fakat aslını vermedi. Ancak aslından bazı parçalar gösterdi ve Âşık Paşa'nın şiirlerini muhtevi olan bu parçalarda Âşık Paşa'ya ait şiirlerin üzerindeki 'Velehu eyzan' başlıklarının örtülmesi şartıyla fotoğraflarının alınmasına müsaade etti. Kitabımda bu fotoğraflara dikkat ederseniz, oraların örtülmüş olduğunu derhal anlarsınız. Oraları kırmızı kâğıtla örtülü camlar bendedir.

Gölpınarlı'nın bahsettiği parçalar hakkında bir malumatım yok; fakat Raif Yelkenci nüshasında Âşık Paşa'da olduğu gibi Said Emre'nin şiirleri de "velehu eyzan" başlıkları altında verilmiştir; bu şiirlerin öncesinde de Yunus Emre'ye ait şiirler bulunur. Dolayısıyla mesele, basit bir müstensih dikkatsizliğiyle açıklanabilecek bir durum olabilir. Gölpınarlı'nın bahsettiği parçalar, Yelkenci nüshasından idiyse bunların bugün Berlin'de olmayan kısımda kaldıkları ileri sürülebilir. Fakat Yelkenci nüshasının muhteva ve diziliş bakımından Karaman nüshası ile yakın irtibatı göz önünde bulundurulduğunda bu iddialar spekülatif olmaktan öteye geçmeyecektir.⁷ Burada zihnimi esas meşgul eden husus, Gölpınarlı'nın bahsettiği parçaları Yelkenci'de ne zaman gördüğüdür. Acaba Yelkenci, yazmadan bazı kısımları ayırıp nezdinde mi muhafaza etmiştir? Bu konunun Yelkenci'nin kafa yorduğu hususlardan olan Âşık Paşa ve Yunus Emre irtibatı iddialarıyla ilgisi nedir? Bu soruların cevaplarına sahip değilim.

Şu safhada burada inceleme konusu edilen *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ*'yla irtibatı sebebiyle *Yunus Emre Divanı*'yla ilgili olarak bu çalışma esnasında elde ettiğim verileri kayda geçirmeyi faydalı buluyorum.

Yunus Emre Divanı'yla İlgili Notlar

Burada bahis *Yunus Emre Divanı*'ndan açılmışken Türk edebiyatının, hakkında en çok çalışma yapılan metinlerinden biri olan ve kadim veya muahhar, hacimli veya daha mütevazı hacimde pek çok yazma nüshası bulunan bu eserin nüshaları hakkında birkaç tespiti not etmek, ayrıca Raif Yelkenci nüshasıyla bağlantılı bir Osman Nuri Ergin yazmasına dikkati çekmek isterim.

Aşağıda irdeleneceği üzere Osman Nuri Ergin (ö. 1961), Yelkenci nüshasından ayrıldığını düşündüğüm *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ*'yı istinsah etmiştir. Bunu tespit edince aklıma "Acaba Osman Nuri Ergin, Yelkenci nüshasını da gördü mü?" suali geldi. Bu sualin cevabını ararken Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Yazmaları arasındaki *Yunus Emre Divanı* nüshalarına bakmanın zaruri olduğunu düşündüm. Tarama sonucunda OE Yz 275 raf numaralı *Yunus*

⁵ Âşık Paşa için bkz. Gölpınarlı, 1935, 100. Bu şiir, Yelkenci nüshasında 71b-72a'dadır.

⁶ Sayın Hocamız bu kanaatini hususi görüşmelerimizde beyan etmiştir.

⁷ Hüseyin Akkaya Hoca'nın *Yunus Emre Divanı* neşrinde ele alacağı üzere divanın Raif Yelkenci nüshası ile Karaman nüshası muhteva ve şiir sırası bakımından birbirine çok yakındır.

Emre Divanı nüshasının sonuna yerleştirilen iki yaprağın, Yelkenci nüshasının iki ayrı sahifesinden alınan pozlar olduğunu gördüm. Bu pozlar Berlin'deki yazmanın 20b ve 56b sahifelerinden alınmıştır. Muhtemelen yayınlanmak üzere hazırlanan bu fotoğraflarda marjinler yoktur. Raif Yelkenci'nin 20b'de şiirin sağına koyduğu sayfa notu, Ergin'deki fotoğrafik baskıda mevcut değildir. Bu kabil notlar, Gölpınarlı'daki pozlarda kısmen mevcuttur. Cetvel dışındaki alanların temizlenmiş olması sebebiyle sayfa sayfa alınan bu iki fotoğrafın Hüseyin Akkaya Hocamızın kopyalarını lutfettiği pozlardan farklı zamanda çekilip çekilmediğini henüz tespit edebilmiş değilim.

Ergin'in Yunus Emre şiirleri üzerinde mesai harcadığını, nüsha farklarını da gösteren bir metin kurmaya çalıştığını zannediyorum. Nitekim Ergin bizzat hazırladığı tespit fişinde kendi yazısıyla vücut bulan bu defteri "mukayeseli" divan şeklinde not etmiştir.⁸ Bu nüshanın sonunda ayrı yapraklar hâlinde bulunan destede iki ayrı fihrist yer almaktadır. Bunlardan ilki sıra numarasına göredir, ikincisi ise kafiye harfine göre alfabetiktir. Kafiye göre tanzim edilen fihristte yer alan numaralar, ilgili şiirin Ergin'in defterinde hangi sırada olduğunu göstermektedir. Defterde şiirlerin tamamı yoktur. Defterin başındaki şiirlerin numaralarına ve bu fihriste bakarak Ergin'in bahse konu defterinin ikinci defter olduğunu ve bunun öncesini ihtiva eden bir başka defter olması gerektiğini düşünüyorum.⁹ Baş tarafı henüz elde olmayan söz konusu çalışmada, Ergin'in 253 şiir topladığı ve kullandığı nüshalarla bunların mukayesesini yaptığı anlaşılmaktadır.

Bu bilgiden hareketle Ergin'in, Yelkenci nüshasını bir süre âriyeten yedinde bulundurmuş olduğu düşünülebilir. Bir diğer ihtimal olarak ise onun Gölpınarlı gibi nüshanın fotoğraflarını kullanma imkânı bulunduğunu söyleyebilirim. Zira defterin sonundaki iki fotoğrafik görüntü, bu ihtimali de akla getirmektedir.

Ergin, defterde 64a'ya düştüğü bir notta istifade ettiği nüshalardan bahsederken Raif ve Rifat Bey demektedir. Bu isimlerin Raif Yelkenci ve Rifat Bilge (ö. 1953) olduğunu zannediyorum. Ayrıca 21b'de "Buradan aşağısı Selim Nüzhet Bey'deki nüshadan alınmıştır."¹⁰ demesinden hareketle Selim Nüzhet Gerçek'e (ö. 1945) ait *Yunus Emre Divanı* nüshasını görmüş olduğunu düşünüyorum. Bu, Gölpınarlı'nın bahsettiği, Fatih nüshasından istinsah edilmiş kopya olmalıdır. Ergin'in notlarından hareketle ve defterde kullanılan siyah, kırmızı, yeşil renkler ile kiremit rengine istinaden onun en azından Raif Yelkenci, Kilisli Rifat Bilge ve Selim Nüzhet Gerçek'e ait *Yunus Emre Divanı* nüshalarını kullandığını söylemek mümkündür. Anladığım kadarıyla Ergin, nüshalar için birer renk tayin etmiş, nüsha farklarını da tayin ettiği renklerle her bir nüshaya işaret edecek biçimde not etmiştir. Bu meyanda yukarıda zikri geçen Gerçek'le ilgili nota kadar olan kısımda siyah mürekkepli kalemle yazdığı şiirlerin Yelkenci nüshasıyla uyumlu olduğunu, sıralamanın da Yelkenci nüshasına göre ilerlediğini, fakat çalışmanın baş tarafı eksik olduğundan Ergin'in taslağında Yelkenci nüshasındaki bütün şiirleri görme imkânı bulamadığını kaydedeyim.

Yunus Emre Divanı'nın Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nuri Arlasez Koleksiyonu'nda 27 numarada bulunan nüshasının sonuna iliştirilen ve Nuri Arlasez tarafından yazıldığı anlaşılan nota göre söz konusu nüsha, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Fatih Koleksiyonu, 3889 raf numaralı nüshadan istinsah edilmiştir. Yine bu nota göre Raif Yelkenci, Fatih nüshasının *Yunus Emre Divanı*'nın en hakiki nüshalarından biri olduğunu düşünmektedir.¹¹ Sonraki ilmî çalışmalar da bu doğrultuda ilerlemiş, mevzubahis nüsha hem tıpkıbasım hâlinde hem de muhteva şeklinde neşredilmiştir.¹²

Berlin Devlet Kütüphanesi, Ms. or. oct. 2575 raf numarada kayıtlı bulunan ve Ritter nüshası olarak ünlenen yazmanın da kâğıt, mürekkep ve yazısına bakılarak kadim nüsha olduğu söylenebilir.¹³ Bu yazmada muhtelif

⁸ Söz konusu fiş için bkz. "Osman Ergin Yazmaları Tesbit Fişleri," yazma eser, Atatürk Kitaplığı, OE Yz 1853.

⁹ Baş tarafı teşkil eden defteri kütüphanede yaptığım araştırmada bulamadım. Bu hususta destek sunan ve Osman Nuri Ergin yazmalarının kütüphaneye intikali konusunda bilgi veren Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü eski uzmanlarından Hüseyin Türkmen Bey'e teşekkür ederim.

¹⁰ Söz konusu ibare için bkz. Yunus Emre, *Divan*, yazma eser, Atatürk Kitaplığı, OE Yz 275, 21b.

¹¹ Söz konusu yazmanın künyesi şöyledir: Yunus Emre, *Divan*, yazma eser, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nuri Arlasez Koleksiyonu, 27.

¹² Tıpkıbasım için bkz. Yunus Emre, 1991; metin neşri için bkz. Yunus Emre, 2021a; Yunus Emre, 2021b.

¹³ Bu nüsha 1927'de bizzat Hellmut Ritter tarafından Berlin Devlet Kütüphanesi'ne 50 Lira karşılığında satılmıştır. Kütüphane sağlama defterindeki kayıt tarihi 21 Eylül 1927'dir (bkz. *Orientalische Handschriften Zugangsbuch*, 1919-, yazma eser, Berlin Devlet Kütüphanesi, Şarkiyat Departmanı (https://staatsbibliothek-berlin.de/fileadmin/user_upload/zentrale_Seiten/orientabteilung/pdf/zugangsbuch_1919.pdf)

yerlerde bulunan badem formlu mühür tahrip edildiğinden nüshanın daha önce herhangi önemli bir koleksiyonda bulunup bulunmadığı veya bir saray yazması olup olmadığı anlaşılamamıştır. Bu nüsha kanaatime göre Raif Yelkenci ve Karaman nüshalarının mensup oldukları koldan daha geç dönemde oluşmuş bir kola üyedir. Sefine formundaki nüshada dikkati çeken bir diğer unsur ise 105b'de yer alan "Bende-i Hâcî Bektaş Velî/Dervîş İbrâhîm Vişâlî" şeklindeki temellük kayıdır.

Burada kaydetmeden geçmeyeceğim bir diğer husus da *Yunus Emre Divanı* Raif Yelkenci nüshasıyla ilgilidir. Köprülü, Erzurum'da bulunan ve Yunus Emre'nin medfun bulunduğu ileri sürülen türbeden bahsederken Erzurumlu bir sahaftan mevzubahis türbede "eski ve çok büyük bir Yunus Divanı'nın mevcut olduğunu öğrendiğini yazıyor (Köprülü, 1993, 277). Tam burada Berlin'de Yelkenci nüshasını gördüğüm anda Köprülü'deki tanımlamadan bağımsız biçimde aklımda beliren sıfatların "büyük" ve "eski" olduğunu söylemeliyim. Bu iki nüsha aynı mıdır, bu konuda elimde herhangi bir veri bulunmamaktadır. Değilse Erzurum nüshasının akıbeti nice olmuştur?

Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ: Nüsha Tavsifi

Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ'yı ihtiva eden yazma, 1931'de Berlin Devlet Kütüphanesi'ne ulaştıktan sonra restore edilmiş, bu kapsamda ciltlenmiştir. Yukarıda işaret edildiği üzere cildin iç tarafındaki kayda istinaden restorasyonun 14 Aralık 1932 tarihinde tamamlandığını zannediyorum. Kataloglanmış (Sohrweide, 1981, 52-53) olan yazma 16 varaktan ibarettir, her sahifesinde 11 satır bulunur. Dış ölçüleri 360x255 mm, iç ölçüleri 275x195 mm'dir.¹⁴ Nüshanın hemen tamamı harekelidir. Söz başları, duraklar ve cetveller sürh iledir. Metin 1b-16b arasındadır. Sondaki varaklardan ikisi, 9-10. varaklar alttan, alt cetvele yakın yerden yatay biçimde kesilmiştir. Benzer kesikler, *Yunus Emre Divanı* Raif Yelkenci nüshasının Gölpınarlı nezdindeki fotoğraflarda da görülmektedir. 1a'da yazmayı istinsah eden kişi tarafından "Kitābu Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ'î fî 'İlmi'l-Meşâyihî rahmetu'llāhî 'aleyhim ecma'in" ibaresi not edilmiştir. 1a ve 16b'deki mukabele işaretlerinden anlaşıldığına göre yazma, bir başka nüsha ile mukabele edilmiştir. Bu meyanda bazı sayfalarda muhtemelen mukabele esnasında fark edilen hataların savabları derkenardır. Yazıdan anlaşıldığı kadarıyla derkenar tashihler, yazmayı istinsah eden kişiye aittir. Kâğıt hayli kalın olduğu gibi ebat da satır sayısının azlığına ve muhtevanın mütevazılığına rağmen büyüktür. Tekrar ciltleme esnasında reddade alanında kayıplar meydana geldiği, bazı reddadelerin kısmen tahrip olduğu görülmektedir. Ayrıca alt kısmı şerit hâlinde kesilmiş varaklarda da reddadeler zayi olmuştur. Bunun haricinde görüldüğü kadarıyla reddadeler metinle tutarlıdır. Kimliği bizce meçhul müstensihin, hattat düzeyinde bir yazı kabiliyetine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu yazmada ve *Yunus Emre Divanı*'nda aidiyet gösteren herhangi bir iz yoktur.

Yazmayı kataloglayan Hanna Sohrweide'ye göre Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ nüshası, 15. yüzyıla veya 16. yüzyıl başlarına aittir (Sohrweide, 1981, 53). Sohrweide, bana göre aynı müstensihin elinden çıktığı bariz olan ve birebir aynı fiziki özelliklere sahip olan Ms. or. fol. 4226'yı ise sadece 15. yüzyıla tarihlemektedir. Araştırmacının bu konuda tutarlı olmadığını söylemek gerekir. Zira her iki yazmayı aynı aralığa tarihlemek gerekir. Sohrweide ayrıca Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ'nın eski nesih hattı ile yazıldığını söylemiş; fakat divan nüshası için böyle bir tespit dile getirmemiştir. Sohrweide'nin iki yazma arasındaki irtibatı anlayamadığını zannediyorum. Bu safhada Gölpınarlı'nın divan nüshasını bir yerde 14. asra, başka bir yerde 15. asra, Hüseyin Akkaya'nın ise 15. asrın ortalarına tarihlediğini tekrar hatırlayalım. Aşağıda yer verildiği üzere Gölpınarlı Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ'yı da bir çalışmada 14. asra, bir başka yerde ise 15. asra tarihlemiştir. Tarihleme açısından fiziki unsurlar ile imlâ ve muhteva bir arada düşünüldüğünde yazmanın en geç 15. asrın yaralarına ait olduğu söylenebilir. Çalışmalarım neticesinde, özellikle hattı sebebiyle nüshanın 14. asrın sonlarına ait olma ihtimalini düşük buluyorum.

¹⁴ Her ne kadar fiziki özellik bakımından ikizi olan Ms. or. fol. 4226 raf numaralı *Yunus Emre Divanı*, Raif Yelkenci nüshasının ölçüleri 350x255 mm ve 270x200 mm ise de (Sohrweide, 1981, 192) bu küçük sapmaların restorasyon esnasındaki uygulama ve ölçme farklılıklarından kaynaklandığı düşünülebilir.

Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ'nın Diğer Nüshaları

Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ, Yunus Emre Divanı nüshasıyla birlikte Raif Yelkenci tarafından fotoğraflanmış olabilir; bunu henüz bilemiyorum. Fakat emin olduğum husus, 20. asırda bu yazmadan doğrudan veya dolaylı olarak iki nüsha istinsah edildiğidir. Söz konusu kopyaların ilki bugün İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı Atatürk Kitaplığı'nda Osman Nuri Ergin yazmaları arasındadır (OE Yz 824). Bu yazmada Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ'dan sonra *Nutk-ı Şeyh Vefâ* ve Şefîk-i Belhî'nin *Hârûnü'r-Reşîd'e Nasîhatleri* adlı metin ile Attâr'ın *Tezkiretü'l-Evliyâ*'sından Ahmed Avni Konuk tarafından Türkçeye tercüme edilen metin ve daha başka birkaç metin yer alır.¹⁵

Berlin nüshasının istinsahı olan metin, Ergin nüshasında 1b-13a arasında yer alır. Dönemiyle uyumlu biçimde rika hatla istinsah edilmiştir. Yine söz konusu yazmada olduğu gibi zahriyeye başlık olarak addedilen "Kitâbu Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ'î fî 'İlmi'l-Meşâyihî rahmetu'llâhî 'aleyhim ecma'in" ibaresi yazılmıştır. Bu nüsha, daha sonra olacak, birisi tarafından okunmuş ve anlaşılmayan bazı yerlere kurşun kalemle soru işaretleri konmuştur; bu konuya az sonra tekrar değineceğim. Aynı yazmada 23b'de yer alan bir nota atılan imzadan bu nüshanın Ergin tarafından istinsah edildiğini katıyetle söyleyebilirim.¹⁶ 23b'deki bu istinsah kaydı 6 Ağustos 1931 tarihini göstermektedir. Ayrıca daha sonraki varaklarda yer alan bazı metinlerdeki istinsah tarihlerinin kronolojik biçimde ilerlediği görülmektedir. Buradan hareket ederek ve Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ'nın 27 Eylül 1931 tarihinde Berlin Devlet Kütüphanesi Sağlama Defteri'ne kaydedildiğini göz önünde bulundurarak Ergin'in nüshayı bizzat görerek istinsah etmiş olma ihtimalinden bahsedebilirim. Hatta bana göre tabii olan budur. *Yunus Emre Divanı* fotoğraflarından bahsederken gündeme getirdiğim hususlar sebebiyle Ergin bana göre nüshanın önceki sahibi değilse de Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ'yı görmüş olmalıdır.

Çalışmayı derinleştirdiğimde Abdülbaki Gölpınarlı'nın da Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ'dan haberdar olduğunu gördüm. Ergin gibi Gölpınarlı da bir nüsha istinsah etmiştir. Gölpınarlı, *Fütüvvet ve Fütüvvetname* adlı eserinde bu metinden bahsetmiş, aynı metni ayrıca *Yunus ile Âşık Paşa ve Yunus'un Bâtîniîliği* adlı eserinde ele almıştır (Gölpınarlı, 1941, 25-26). Gölpınarlı, Raif Yelkenci'de olduğunu söylediği nüshanın kâğıdından da bahsedebildiğine göre onun 1931'de veya daha önce bu yazmayı görmüş olması gerektiği düşünülebilir. Yahut *Yunus Emre Divanı*'nda olduğu gibi fotoğraflardan istifade ettiği, kanaatlerini ise şayet varsa fotoğraflara ve/veya Yelkenci'ye dayandırarak dile getirdiği ileri sürülebilir. Ancak yukarıda Ergin istinsahında ifade edilen soru işaretli yerlerin Gölpınarlı nüshasında da sorunlu olması, Gölpınarlı'nın Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ'yı Ergin nüshasından istinsah ettiğini düşündürmektedir.

Gölpınarlı'nın istinsah ettiği nüsha, Konya'da Mevlana Kütüphanesi'ne bağışladığı koleksiyonunda, 185 numaradadır. Yazmanın kendisi tarafından hazırlanan katalogdaki künyesi şu şekildedir (Gölpınarlı, 2003, 247):

?
Tasavvufî bir
Kitap
(Türkçe)

20x13,7 eb'âdında, çizgisiz mektup kâğıdına A. Gölpınarlı tarafından, türk mürekkebiyle ve rık'ayla yazılmış. Hangi nüshadan yazıldığı kaydedilmemiş. 8 yaprak. Tarikat esaslarından, hırka, "Ebced-i Tarikat", Sakaalık (para karşılığı olmaksızın hâlka, sırtındaki kırbadan elindeki tasa boşaltarak su dağıtmak, hâlki, susuzları suvarmak, kandırmak hizmeti), bel bağlamak (ıkrâr vermek, yola girmek), dört tekbr, dört pîr ... bilhâssa Alevî inançlarıyla törelerinden bahseden bu muhtasar kitabın son kısımları aynen mensûr "Makaalât Tercemesi"nden alınmıştır. Satırlar muhtelifdir.

Künyede ayrıca eserin başından ve sonundan birer kısım alıntılanmıştır. Metin 1a-8a arasında yer alır. Yazma, bütün koleksiyonla birlikte artık Ankara'da Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi'nde muhafaza edilmektedir.¹⁷ Burada hazırlanan dijital katalog kartında yukarıdakilere ilave edilebilecek bir malûmat yer almamaktadır.

¹⁵ Söz konusu detaylar için bkz. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı internet veri tabanı, <https://katalog.ibt.gov.tr/yordam/?p=1&dil=0&alan=tum txt&tm=&q=%C5%9Fera%20fakr&demirbas=OE Yz 000824/01> (Erişim Tarihi: 19 Eylül 2024).

¹⁶ Kütüphanede yaptığımız araştırma neticesinde bizzat Osman Nuri Ergin tarafından hazırlanan tespit fişinde nüshanın kendisi tarafından istinsah edildiğinin mukayyet olduğunu gördük.

¹⁷ Söz konusu yazmanın dijital görüntülerini temin edebilmem için kurum tarafından talep edilen yazılı müsaadeyi veren Yüksel Gölpınarlı Beyefendiye teşekkür ederim.

Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ'nın Muhtevası

"Tasavvuf Bahsinde Fakrın ve Fakr Sahibi Olmanın Şartları (Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ'i fî 'İlmi'l-Meşâyihi)" şeklinde ifade edilebilecek bir ad verilen bu derleme metinde sırasıyla dervişin hırkayı üç fende kâmil olan kimseden kabul etmesi gerektiği belirtildikten sonra dervişe lazım olan üç nesne sayılmış, dervişin kavmin başına taç olduğu, tacın dört terkinin bulunduğu söylenmiş, ayrıca dervişe gerekli olan on haslet tadat edilmiştir.

Hırka bahsi ile devam eden metinde hırkanın imanı, namazı, guslü, kiblesi, farızası ve pakliğinin ne olduğu, hırkanın kelimesinin, canının, tekbirinin ne olduğu sorularak cevaplanmış, hırkanın ahkâmının altı, tarikatın şartının altı, rüknünün altı, abdestinin dört, hutbesinin beş olduğu (yazmada dört tanesi sayılmıştır), şeriatın hutbesinin ise dört olduğu söylenerek bunlar sayılmıştır.

Daha sonra dervişliğin kırk makam olduğu bahsine geçilmiştir. Dervişliğin kırk makamı onar onar ayrılırken burada sehven tarikat yazılmamış, fakat onarlı gruplar sayılırken tarikat da listelenmiştir. Böylece kırk dervişlik makamının onu şeriat içinde, onu tarikat içinde, onu hakikat içinde, onu da marifet içinde ele alınmıştır.

Metnin devamında tekrar hırka bahsine geçilerek hırkanın yakasına, beline, eteğine nelerin yazılı olduğu kaydedilmiş, hırkanın zâhiri ve bâtnının, farzı ve sünnetinin, İslamının ne olduğu sorularak cevaplanmıştır.

Daha sonra bel bağı bahsine geçilerek bel bağının iki olduğu söylenmiş; ayrıca yedi nesneyi bağlamak ve yedi nesneyi açmak gerektiği kaydedilmiştir. Tekrar hırka bahsine dönülerek hırkanın dilinin, beyninin, mezhebinin, aydınlığının, karanlığının, cünüplüğünün ne olduğu sorulmuş ve cevaplanmıştır.

Yazının devamında tarikatın kilidinin, aslının, yemişinin, hazinesinin, gevherinin ne olduğu sorularak cevaplanmış; hırkanın farzı, canı, kilidi, yeniliği de benzer biçimde ele alınmıştır. Ebced-i tarikat bahsinde mesele on madde hâlinde tadat edilmiştir.

Tekrar bel bağlamak bahsi açılarak bel bağlanacağı zaman, mürid tutulacağı zaman ve telkin verileceği zaman okunacak âyetler kaydedilmiştir.

Sakka bahsinde sakkaların kırbaşı kayışının, boyun bağının, kırbanın vb. ne olduğu sorularak cevaplanmıştır.

Metnin takip eden kısmında şeriatın ne olduğu cevaplandıktan sonra tekrar hırka bahsine dönülmüş ve hırkanın gökten indiği, keçeden yapıldığı söylenerek hırkanın yakasında ve eteğinde ne yazılı olduğu kaydedilmiştir.

Daha sonra dikişin erkeğinin ve dişisinin ne olduğu cevaplanmış, yeni ve eteği kısaltmanın ne anlama geldiği ayrı ayrı yazılmıştır.

Tarikatın ve şeriatın guslünün ne olduğu ile fakrın aslının, kilidinin, yemişinin, hazinesinin, gevherinin ne olduğu soruları sorularak cevaplanmış ve tarikatın ebcedinin on olduğu tekrar belirtilmiştir. Yine hırka bahsine dönülerek hırkanın yakasında, göğsünde ve eteğinde ne yazılı olduğu ifade edilmiştir.

Daha sonra dört pir ve dört tekbir beyan edilmiş, pirlerin kimler/neler olduğu dört ayrı grupta verilmiştir. Bundan sonra gülbank bahsine geçilmiş ve gülbangın dört kısım olduğu yazılmıştır.¹⁸

Metnin devamında keçenin ne olduğu ve kimden kaldığı, kibleinin beş olduğu, gönlün ne olduğu hususları ele alınmış; pirin, müridin elini tuttuğunda varacağı üç secde, ayrıca müridin intisabında pirin yapacakları izah edilmiştir.

Tekbir bahsinde tekbirin farzının ne ile olduğu ve tekbirin başı yazılmış, seccadenin dört köşesinde ne yazdığı kaydedilmiştir.

Hacı Bektaş Velî'nin *Makâlât*'ından yapılan iktibastan hemen önce imanın bir ağaca benzediği belirtilerek aslının, yerinin, gönlünün, derisinin, teninin, yaprağının, budağının, yemişinin, yine aslının ve geminin ne olduğu söylenmiştir. Son olarak fakrın canının, kiblesinin, guslünün ne olduğu, ayrıca hırkanın eteğinin, yeninin ve yakasının ne olduğu kaydedilmiş ve *Makâlât*'tan yapılan iktibasa geçilmiştir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla metinde *Makâlât*'tan üç ayrı iktibas vardır.

¹⁸ "gülbang" kelimesinin imlâsındaki problemler, müstensihnin bu kelimeyi anlamadığını veya ona aşina olmadığını düşündürmektedir.

Makâlât'tan yapılan ilk iktibas, Hz. Peygamber'e izafe edilen bir söz ile bunun "Her nesne nesnedür ammâ câhil hîç nesnedür" şeklindeki tercümesidir. İkinci iktibas, sekizinci bâbın sonunda yer alan ve yakîn mertebelerinden bahseden bölümdür. *Makâlât*'tan yapılan en hacimli iktibas ise bir blok hâlinde tarikat bahsinin ikinci makamından başlar, altıncı makamına kadar gelir; sonra marifetin makamlarından devam eder ve kırk makam mevzuunda Furkân Sûresi, 23. âyetten yapılan alıntıya kadar devam eder. Böylece eser son bulur. Dua kısmında sair metinlerde de sıklıkla rastlanılan bir ibare ile eser bitirilir: *Ve'l-hamdü li'llâhi vahîdehu ve şalla'llâhu 'alâ seyyidînâ Muḥammedin ve âlihi ve şaḥbihi ve sellem*.

Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ'nın Derlenme Keyfiyeti

İslâm eser telif geleneğinde herhangi bir eserin mukaddime, metin ve hâtime kısımlarından oluşması kaidesine *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ*'da uyulmamış olması evveleminde dikkati çekmektedir. Sohrweide de pek çok bâba ayrılan eseri, dervişlik için gerekli hâller ile erdemleri ihtiva eden ve mukaddimesi olmayan bir metin olarak tanımlar (Sohrweide, 1981, 53). Tam da Sohrweide'nin işaret ettiği gibi *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ*'nın mukaddimesiz oluşu dikkat çekmekte, bu durum metnin daha hacimli bir eserden iktibas edilmiş olma ihtimalini akla getirmektedir. Zira müstakilen kaleme alınan bir eserde mukaddimenin mevcut olması beklenir. Bir diğer ihtimal ise nüshayı kopyalayan şahsın mukaddimeyi yazmamayı tercih etmiş olmasıdır. Fakat aşağıda işaret edilecek bazı hususlar sebebiyle *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ*'nın farklı eserlerden iktibas edilen metinlerle vücuda getirilmiş bir derleme olduğu kanaatindeyim. Çalışmalarımı ilerlettiğimde Gölpınarlı'nın da benzer minvalde görüş serdettiğini gördüm.

Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ'daki iktibaslardan ilk vehlede göze çarpanı, Hacı Bektaş Velî'nin *Makâlât*'ından yapılan alıntıdır. Söz konusu iktibasın, *Makâlât*'ın Hacı Mahmud Efendi nüshası ile olan yakın benzerliği ise bu kısmın bir mürşiddin dinlenerek yazılmadığını, bir *Makâlât* nüshasından istinsah edildiğini düşündürmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla mürettip, belirli kısımları metne çok fazla müdahale etmeden almıştır. Ayrıca *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ*'da genelde "Eger sağa şorsalar kim" şeklindeki soru kurgusu, Eski Anadolu Türkçesi metinlerine, bu meyanda *Makâlât*'a da benzer. *Makâlât*'tan istinsahın Berlin nüshasında mı vuku bulduğu yoksa Berlin nüshasının burada ele almakta olduğum derlemenin istinsahı mı olduğu hususunda tespit bulunabilecek yoğunlukta veriye sahip değilim. Ancak nüsha tavsifi bahsinde dile getirdiğim, Türkçe metinlerde pek karşılaşılmayan mukabele işareti, metnin kendisinden kopyalandığı nüshayla mukabele edildiğine delildir. Bu husus ise elimizdeki derlemenin doğrudan derlenen nüsha olmadığını, bir nüshadan istinsah edildiğini düşündürmektedir.

Metnin bazı bahislerindeki anlatımlardan bunların bir mürşid sohbetinde işitilen hususlar olduğu düşünülebilirse de ben *Makâlât* haricindeki kısımların da muhtelif eserlerden derlendiği kanaatini taşımaktayım. Söz konusu kısımlarda genellikle Cafer-i Sâdık'tan iktibaslar görülmektedir. Nitekim bazı ifadeler *Buyruk* adıyla bilinen, Alevi-Bektaşî geleneğinde okunan metinlerle benzerlik göstermektedir. Mesela *Buyruk*'un İzmir Yazması olarak ünlenen nüshada, *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ*'da bulunan ağaç benzetmesi, oldukça benzer biçimde yer alır. İzmir yazmasındaki ifadeler şöyledir: "İman bir ağaca benzer. İmanın aslı Tanrı korkusudur. Dibi müminlerin gönlüdür. İmanın gönlü Kur'an'dır. İmanın derisi hayadır. Teni şükürdür. Buğdayı takvadır. Yaprığı tövbedir. Yemişi ilahi inayettir." *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ*'daki kısım ise şöyledir: "İmân bir ağaca benzer imânun aşlı Allâh Te'âlâ korkusudur imânun yiri mü'minün gönlüdür imânun gönlü Kur'ândur imânun derisi hayâdur imânun teni şükrdür imânun yaprağı takvâdur imânun budağı tevbedür imânun yemişi 'inâyet-i Allâhdur ma'nî-yi imân yakındur imânun aşlı tevḥîd kelimesidür imânun gemisi yoldan diken götürmekdür." Benzer bir ifade ediş, *Makâlât*'ta dokuzuncu bâbda marifet ağacı benzetmesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ'daki hırka ile ilgili kısımlar gibi bazı bahisler, mutasavvıflara izafe edilen metinlerde, fütüvvetnamelerde karşımıza çıkabilen türdendir. Bazı yerler de *Süluknâme* adıyla bilinen bir metinle benzeşmektedir.¹⁹ Muşahhas örnek vermek gerekirse "hırkanın imanı" bahsi Cafer-i Sâdık'a izafe edilen metnin Türkçe tercümesinde yer aldığı gibi Harakânî'ye izafe edilen *Seyr ü Süluk Risalesi*'nde de bulunur. Gölpınarlı'nın, *Bektaşî Fütüvvetnâmesi*'nden naklettiği (Kavasoglu, 2019, 170) şu bölüm de *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ*'da "Şehun-ı Ehl-i İstimâ'" başlıklı bahse çok benzemektedir:

¹⁹ Söz konusu metin için bkz. Yalçın, Yılmaz, 2003.

Ve dahî suâl etseler ki hırka nedir ve îmanı nedir, zâhiri ve bâtını ve guslü ve namazı ve farzı ve sünneti ve canı ve kilidi ve kemâli ve bağlaması ve eteği ve başı ve yakası ve içerisi ve taşrası nedir?

Cevâb; evvelâ: îmanı şâdlıktır, kalbi pîrdir, zâhiri pîri fehm etmektir, bâtını edâ etmektir (?), guslü terktir, namazı ululuktur, farzı setrdir, sünneti muhabbettir, bağlaması hürmettir, kemâli ululuktur, eteği dervîşliktir, cânı irâdetir, kilidi tekbîrdir, yeni tarîkattir, yakası uzlettir ve sırdır, dışarısı dîdârdır, içerisi râzıdır ve dahî suâl etseler ki hırkanın yakasında ne yazılmıştır ve eteğinde ne yazılmıştır?

Cevâb: yakasında (يا صبور، يا شکور، يا کریم، یا حلیم، یا مجید) yazılmıştır ve eteğinde (یا واحد، یا احد، یا صمد، یا فرد) yazılmıştır.

Hırka, helva, çehar pir ve çehar tekbir bahisleri için *Fütüvvetname-i Kebir*'e de bakılabilir (Razavî, 2014). Benzer başka metinlerden de iktibaslar olmalıdır.

Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ'da bazen 'bâb' bazen 'fasl' başlıklarının kullanıldığı, fakat bunların insicamlı bir metin tesis edecek biçimde sıralanmadığı görülür. Ayrıca bazen bir bahsin başında verilen sayıya varmadan bahsin kapatıldığı ve yeni bir bahse geçildiği, ayrıca tekrarların olduğu görülür. Buna rağmen yazmada metnin bulunduğu varaklarda fiziki bir kopukluğa rastlanmaması, iktibasların bir bakıma lalettayin surette yapıldığı intibahı uyandırmaktadır. Seçkinin böyle gelişigüzel yapılmış olması ise bu metnin daha ziyade notlar şeklinde toparlandığını düşündürmektedir. Başlıkların nizamsızlığı, bazı metinlerin eksik yazılmış olması savımızı destekler mahiyettedir.

Hız. Peygamber'e izafe edilen "من عرف نفسه فقد عرف ربه" sözü, *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ*'da iki ayrı yerde aynen *Makâlât*'taki tercümesiyle birlikte yer almıştır. Her iki yerde de *Makâlât*'taki marifet makamlarının iktibas edildiği görülür. Bu mükerrer iktibas da *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ* metninde düzensiz iktibaslar olduğunu gösteren karinelere dendir.

Netice itibarıyla şunu söylemek mümkündür zannediyoruz: *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ*'da ele alınan dört kapı, kırk makam ile sair konular Bektaşî metinlerinde, fütüvvetnamelerde sıklıkla karşımıza çıkan konular ile hırka, taç, seccade, bel bağlamak vb. nutuklarla benzerdir. Binaenaleyh bu metnin nispeten erken dönem olmakla birlikte Hacı Bektaş Velî muakkıblarınca yazılıp okunduğunu söylemek mümkündür. Bu meyanda yazının erken bölümlerinde izah edildiği üzere bir arada bulunduğunu düşündüğümüz *Yunus Emre Divanı*'nın da aynı takipçilerce okunmuş olması gerekir. Ritter nüshasındaki temellük kaydını burada hatırlatmak uygun olacaktır. Ancak *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ*'da Hız. Peygamber, Hız. Ali, Cafer-i Sâdık, Abdullah-ı Ensârî, ayrıca sahabe, Hız. Âdem, Hız. Nûh, Hız. İbrâhîm, Hız. İlyas, Hızır (AS), Hız. Yunus anıldığı hâlde Hacı Bektaş Velî'nin adının hiç geçmemiş olması dikkati çekmektedir.

Makâlât'ın bazı bahisleri vaaz ve nasihat biçiminde iken *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ*'da bu tarz kısımların iktibas edilmediği görülmektedir. İktibaslarda ayrıca başlıklar muhafaza edilmemiş, "azîz-i men" ibareleri metinde yer almamıştır. Bu safhada *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ*'nın muhataplarının aşına bir zümre olduğu ileri sürülebilir. Nitekim *Makâlât*'ta yer alan, basit anlatımlı, her salikin havsalasının alacağı mevzular tercih edilmemiş, *Makâlât*'ın aksine hiç hikâye yer almamıştır.

Aslı Arapça olan²⁰ ve Türkçe muhtasar (kısmi) veya daha hacimli pek çok nüshası bulunan *Makâlât* hakkında birçok çalışma olduğu görülmektedir.²¹ Bu konudaki öncü isim ise tespit ettiği nüshaların sekizini kullanarak *Makâlât*'ın Türkçe mensur tercümesinin tenkitli metnini tesis eden²² M. Esad Coşan'dır. Coşan'ın iddiasına göre "Hacı Bektaş'ın nüshaları en yaygın, en mâruf ve en hacimli eseri *Makâlât*," aynı zamanda eldeki tek eseridir (Coşan, 2013, 47). Ona göre *Makâlât*'ın manzum ve mensur tercümelerinin eldeki nüshaları, müelliflerinin dönemine çok yakın değildir (Coşan, 2019, 15), ayrıca belirlediği nüshaların hiçbirisi tam ve sağlam değildir. Her birinde ya atlanan yerler veya ilave edilen kısımlar mevcuttur (Coşan, 2019, 15). Bu çalışma kapsamında yaptığım değerlendirme neticesinde *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ*'ya en yakın nüshanın, kadimliğiyle de dikkati çeken Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 2856 raf numaradaki nüsha olduğunu tespit etmiş bulunuyorum. Yani Hacı

²⁰ Bu konudaki deliller için bkz. Coşan, 2013, 49.

²¹ Bu çalışmanın amacı Hacı Bektaş Velî'nin *Makâlât* adlı eserinin metnini tesis etmek veya bir korpus vücuda getirmek olmadığından burada bir literatür değerlendirmesi sunulmamış veya kapsamlı bibliyografya verilmemiştir.

²² Coşan'ın mensur tercüme hakkındaki değerlendirmeleri için bkz. Coşan, 2013, 54-55.

Mahmud Efendi nüshasının muhtevasını *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ* muhtevası ile aynı döneme tarihlemek mümkündür.

DEĞERLENDİRME VE NETİCE

Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ'yı istinsah eden Gölpınarlı, metni yayınlama niyetinde olduğunu eserinde dile getirmişse de yayınlanmış veya yayınlanmamış eserleri arasında böyle bir çalışmaya rastlayamadım. Gölpınarlı bu eseri yayınlamaktan vaz mı geçti yoksa buna ömrü mü vefa etmedi, bilemiyorum. Fakat iki ayrı eserinde bahsettiği ve bir nüshasını istinsah ettiği bu metni önemseydiğini rahatlıkla söyleyebilirim. Ehemmiyetine binaen Gölpınarlı'nın *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ* ile ilgili sözlerini aynen iktibas ediyorum (Gölpınarlı, 1941, 25-26):

Hacı Bektaş'ın kelimelerini muhtevi bir risale daha var. O risaledeki sözlerin çoğu da başkalarına aittir. Her iki risaleyi de tahkikatımla neşrettiğim zaman, bütün bunlar daha ziyade tavazzuh edecektir. Sırası gelmişken şunu da arz edeyim: Sonlarında "Ol ârifler sultanı, muhakkıklar arslanı Sa'deddin" diye aynen *Makâlât*'ta olduğu gibi Said Emre'nin

*Bu makama kim ire işbu nakdi kim dire
Varlığın Hakk'a vire cümle âlem içinde*

beytiyle başlayan üç beytin alınması ve nüshasının hicrî sekizince asra aid bulunması itibariyle Bektâşilerin ilk metinlerinden olması iktiza eden bir risale daha vardır. Bu risale, *Fütüvvetname* tarzında yazılmış olup dervişlik ve müfredliğin, tac ve hırkanın dininden, imanından, guslünden, cünüblüğünden, şartından, erkânından, kıblesinden, namazından... bahseder. Bütün bu bahisler, Selmân-ı Fârisî vasıtasıyla Alî'den ve İmam Ca'fer-i Sadık'tan rivayet edilir. Bu risalede pîr, müridin elini tutunca müridin üç secde etmesi, birinci secdede "Fe-eynemâ tüvellû fesemme vechullâh", ikincide "Lâilâheillallah bi azemetillah Muhammedürresulullah Halifetehû Lâilâhe illallah Hakkan Hakka Muhammedürresulullah Hakkan Hakka Lâilâheillallah Aliyyün Veliyyullah Hakkan Hakka ve İmamül Müttakiyn ve şifa' (şefi' olacak)-ül müznibîn ve Veliyyi Rabbül âlemîn yâ Erhamer râhimin", üçüncüde "Rabbül maşrıkeyni ve rabbül magribeyn" demesi icabettiği, ondan sonra "Sabahül aşk olsun" diyeceği, sonra kabul edilince yine bir secde edip, "Nasrün minallahi ve fethun karîb ve beşşiril-mü'minine yâ Muhammed yâ Aliyyü Hayrülbeşer" sözlerini söyleyeceği mukayyittir (5b, Bizdeki nüsha, bu nüshanın aslı Raif Yelkenci'dedir). Risalede *Makâlât* da aşağı yukarı telhisen mevcuttur. Hülâsa Bektaş-ı Velî mensupları, ilk devirlerden itibaren Bâtınlılığı şiâr ittihaz eden bir zümredir. Bu tarikatın evvelce müteşerri' iken sonraları bozulduğu iddiası, pek saf bir iddiadır.

Bu sözlerden anladığıma göre Gölpınarlı, her ne kadar *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ*'nın Raif Yelkenci kaynaklı olduğunu biliyorsa da bu metin ile *Yunus Emre Divanı*'nın aynı zamanda aynı elden çıktığının farkında değildir. Sanıyorum bu durum, eseri Osman Nuri Ergin nüshasından istinsah etmiş olma ihtimali ile ilgidir. Fakat Gölpınarlı'nın bu bilgiye sahip olmadan hem Bektaşilik'le mürtebit bir metin olan *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ*'dan hem *Yunus Emre Divanı*'ndan hareketle Yunus'un Bâtınlılığı ve Bektaşiliği meselesini bir arada ele alması bence önemlidir.

Gölpınarlı aynı eser için benzer ifadeleri *Fütüvvetname*'de "Fütüvvet Ehlinin Mezhebi ve İnanişi" başlıklı bölümde serdediyor (Gölpınarlı, 2022, 78-79):

Hacı Bektâş'a ait olan "Makaalât"ın mensur ve manzum tercemelerinde erkâna ait bir şey yoktur. Ancak yazılış tarihi ve müellifi belli olmıyan, fakat içinde Molla Sad-al-dîn'in (Said Emre) Makaalât tercemesindeki üç beytin bulunması, bazı yerlerinin aynen Makaalâttan alınmış olması ve muhteviyatı, kâğıdı ve yazısı bakımından nihayet XV. yüzyıla aidiyeti tahmin edilen ve hırkadan, hırkanın imamından, namazından, kıblesinden, pakliğinden, kelimesinden, canından, tekbirinden, hükümlerinden, tövbeden, tarikat rükünlerinden, kırk makamdan, tarikat ebcedinden vesairenden, aynen Fütüvvet-nâmelerde olduğu gibi bahseden on beş sahifelik bir risâlede şu bahisler, fütüvvet yoluyla Bektâşiliğin daha ilk zamanlarda karışmaya başladığını gösterir:

"Bâb-ı bel bağlamak bildirir: Vaktî kim bel bağlıyasın işbu âyeti okugıl kim Hak taâlâ kabûl kıla, kavluhu taâlâ: İnnelleyzîne yubâyi üneke... Vaktî kim mürid dutasın işbu âyeti okuyasun ki Hak taâlâ kabûl kıla, kavluhu taâlâ: Yâ eyyühellezîne âmenû tûbû ilâllâhi... telkıyn vericek bu duâyı okuya, Hak taâlâ celle celâlûhu kabûl kıla: Digil kim Estağfirullâh..." Aynı kitaptaki bel bağlama ve el tutma âyiniyle helva pişirme usûlü de fütüvvet ehlindeki âyin ve usûlden başka birşey değildir. Hattâ aynen fütüvvet-nâmelerde olduğu gibi beli bağlanan kişinin bağlanacak ve açılacak huyları da yazılmadadır (s. 5). Risâlede sakalara ait de bir kısım var (s. 6). Bu kısım da âdeta sakalara ait olan ve ne vakit yazıldığı bilinmiyen hususî bir fütüvvet-nâmenin hülâsasıdır (Yeniçeri sakalarına aid olan mühim bir Fütüvvet-nâme, Millet Kütüphanesinde Ali Emîrî'nin Türkçe şer'îye kitapları arasında 898 numarada kayıtlıdır). Yine

aynı risâlede “Miyân-beste oldur kim evvel hidmet belini bağlar. Yâni pîri diri oldukça hidmetde ola; meğer destûr. Zâhîrin, bâtının, pîre ismarlıya, kapısında eksik olmaya” kaydı (s. 7) ve kurban gelince İbrahim'in tekbir getirmesi ve dört tekbir hakkındaki izahat (s. 8-9), Bektâşîlerle fütüvvet ehli arasındaki yakınlığı, daha doğrusu Bektâşîlerin fütüvvet ehli şiarını aynen benimsediklerini gösterir.

Gölpınarlı; Raif Yelkenci ve Sadettin Nüzhet Ergun'un Âşık Paşa ile Yunus Emre'nin aynı kişi oldukları yönündeki iddialarını ele aldığı *Yunus ile Âşık Paşa ve Yunusun Bâtınîliği* adlı risalesinde Âşık Paşa ve Yunus Emre'nin Bektaşî tarikatine mensup oluşları hakkında Bektaşîliğin ve Bektaşî erkanının Hacı Bektaş tarafından kurulduğuna dair elde kat'î bir belge olmadığını söylemekte, erkanın Balım Sultan tarafından tesis edildiği hususunda bütün Bektaşîlerin hemfikir olduklarını kaydetmektedir (Gölpınarlı, 1941, 6). Gölpınarlı, neşretmediği başka bir çalışmada ise Bektaşîliğin tesisi hakkında Hoca İdris sülalesinden Bâlî'nin vazettiği Bektaşîliğin 9. asrın sonu ile 10. asırda teşekkül ettiği görüşünü dile getirir (Kavasoğlu, 2019, 179). Gölpınarlı, bu müsveddeyi Salih Niyazi Dede Baba'nın (ö. 1941) postnişin olduğu dönemde yazdığına göre (Kavasoğlu, 2019, 183) henüz tekkeler kapatılmış değildir. Dolayısıyla o tarihte *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ*'yı gördüğünü zannetmiyorum.

Mahmud Esad Coşan, Yesevî'nin *Fakrnâme* adlı eserinin *Makâlât*'in muhtevası ile benzerliğini şöyle tespit etmektedir: “... yer yer aynı denilecek kadar birbirine benzediğini gördük. *Fakrnâme*'nin Millet Kütüphanesi, Şer'iyye, 1017 numaradaki nüshasında 2b-3b arasında şeriat, tarikat, marifet ve hakikatte bulunan kırk makamdan aynen *Makâlât*'taki sıra ile bahsedilmekte”dir (Coşan, 2013, 39). O, Yunus Emre'nin Hacı Bektaş Velî ile ilgisinin bulunmadığı yönündeki mütalaaları kabul etmeyerek şöyle söylemektedir: “Yunus'un şiirlerinin terkinde, onun, dört kapı (şeriat, tarikatı marifet, hakikat), kırk makam, vücut ve kâinatla ilgili benzetmeler, iyi ve kötü huyların içimizdeki savaşı, yetmiş iki milleti hor görmemek, toprak olmak, akıl, aşk, şevk, münacaat... konularında adeta *Makâlât*'taki fikirleri nazmettiği görülmektedir (Coşan, 2013, 41-42).” Netice olarak Coşan, “Yunus ile Hacı Bektaş arasında doğrudan doğruya veyahut da dolaylı yoldan kuvvetli bir irtibat” bulunduğunu söylemektedir (Coşan, 2013, 42). *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ*'nın başlarında da [4a-b] *Makâlât*'taki muhtevaya, dolayısıyla Yesevî'nin *Fakrnâme*'sine çok yakın olacak biçimde dervişliğin kırk makamı onar onar sayılmıştır. *Yunus Emre Divanı* ile *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ* yazmalarının aynı anda üretildikleri ve Raif Yelkenci'ye ulaşana kadar bir arada bulundukları yönündeki iddiamız bu yönüyle Coşan'ı tasdik etmektedir.

Bana göre *Yunus Emre Divanı* Raif Yelkenci Nüshası ile *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ*'nın aynı yazmanın parçaları oldukları kuvvetle muhtemeldir. Bunlar ciltleri dağılmış hâlde veya bütün hâlde Raif Yelkenci'ye ulaşmış, o da ehemmiyetlerine binaen etüt ettiği ve devrin ilgili zevatına da gösterdiği bu metinlerin kâh istinsah ettirmek kâh fotoğraflarını alarak nezdinde muhafaza etmek ve ilgililerle paylaşmak suretiyle muhtevalarının ülke topraklarında kalmasını sağlamış, fakat yazmaları Osman Reşer aracılığıyla Berlin Devlet Kütüphanesi'ne satmıştır. Bu satışın, yazmanın/yazmaların asıl sahiplerinin maddiyat beklentisinden kaynaklanan tazyikle gerçekleşmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

Sadece *Makâlât*'tan yapılan alıntıdaki düzensizlik ve dikkatsizlik dahi eserin tertip keyfiyeti hususunda fikir vermeye yetmektedir. *Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ* ile ilgili en önemli hususlardan biri bize göre çok erken dönemden nüshaları bulunmayan eserlerden hacim bakımından az olsa da metinler ihtiva etmesidir. Bir diğer önemli özellik ise Yunus Emre ve Hacı Bektaş Velî irtibatına dair somut bir veri sunmasıdır. Mürettibin bu metni derlerken istifade ettiği her bir eserle ilgili yapılacak çalışmalarda buradaki iktibasların da göz önünde bulundurulması, her bir metnin geçirmiş olabileceği değişimlere ışık tutma potansiyeli sebebiyle kıymetlidir.

METİN²³

[1a] *Kitābu Şerā'iṭi'l-Faḫr ve'l-Fuḫarā'i* fī 'İlmi'l-Meşāyihī rahmetu'llāhi 'aleyhim ecma'in

[1b] Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

Ḳāle'n-Nebiyyü 'aleyhi's-şalātu ve's-selām

ولمشايخ الشيوخ طريقة الاعلا²⁴

va'llāhu a'lemü bi's-şavābi.

Ca'feri'bni Şādık rivāyet ider Peyğamberden 'aleyhi's-selāmu eydür kim derviş eyle gerekdür kim hırkayı bir kimseden kabûl eyleye kim *üç fende* kâmil mükemmel ola *evvel* 'ilm-i şerī'atde *ikinci* 'ilm-i ẓarīkatde *üçüncü* 'ilm-i ma'rifetde andan anuñ hırkası dürüst ola tā ḥaḳīḳat aña yüz göstereler.

Ve daḥı getirüp dururlar kim dervişe *üç nesne* lâzımdur di *evvel* terk-i [2a] 'alāyıkdur ya'nī dūnyā ta'alluḳātın terk eylemekdür *ikinci* ḥıfzu'l-ḥaḳāyık ya'nī ḥaḳīḳatı şaḳlamaḳlıkdur *üçüncü* keşfü'd-deḳāyık ya'nī esrārılar keşf ola.

Ve daḥı getirüp durur kim derviş ḳavmün başında tāca beñzer tāt ola ve ol tācuñ *dört terki* vardur *evvel* oldur kim her ne elinde vardur şeyḥinden dirīğ dutmaya daḥı kendü cānına minnet duta *ikinci* perhīz-kārılık eyleye eyüden yaramazdan *üçüncü* kendüyi ölmezden öñdin ölmüş bile *dördüncü* eyüye yatluva şabr eyle[ye].

Rivāyet ider Ḥvoca 'Abdullāh-ı Enşārī Emīrü'l-mü'minīn 'Aliyy bin Ebī Ṭālib kerrema'llāhu vechehu eydür kim dervişe *on ḥaşliyyet* [2b] gerekdür dir. *Evvel* Ḥaḳ'a inanmaḳlıkdur kendüyi *ikinci* ḥaḳıla inşāfile dirile *üçüncü* nefsinı ḳahr eylemekdür *dördüncü* ululara ḥidmet eylemekdür *bişinci* eli altındağıya şefā'at eyleye *altıncı* dostlara naşīḥat eyleye *yidinci* dervişlere ve daḥı güci yiterse şaḥīlık eyleye *sekizinci* 'ulemāyile tevāzu'ıla dirile *toḳuzuncı* düşmenile yavaş dirile *onuncı* cāhillere ebsem ola.

Bāb: *Seḥun-ı Ehl-i İstimā'*

Eger saña şorsalar kim *hırḳanunı imānı nedür* hırḳanunı namāzı nedür hırḳanunı ğusli nedür hırḳanunı ḳiblesi nedür hırḳanunı farīzası nedür hırḳanunı pāklığı nedür hırḳanunı kelimesi [3a] nedür hırḳanunı cānı nedür hırḳanunı tekbīri nedür diseler ne cevāb viresin? **Eyit kim** hırḳanunı imānı settārılıkdur hırḳanunı namāzı arılıkdur hırḳanunı farīzası şeyḥi şoḥbetidür hırḳanunı kelimesi toḡrılıkdur hırḳanunı arılığı ḥayādur hırḳanunı cānı şenādur hırḳanunı kelīdi rāstlıkdur tekbīrdür.

Faşlun

Eger saña şorsalar kim *hırḳanunı aḥḳāmı kaçdur* diseler eyit kim *altıdur evvel* tevbedür *ikinci* mücāhededür *üçüncü* yakīn ve rāstlıkdur *dördüncü* şıdḳı bütün gerekdür *bişinci* tevekkül eylemekdür *altıncı* terk-i 'ādetdür.

Eger şorsalar kim *ẓarīkanunı kaç şartı vardur* diseler eyit kim *altıdur evvel bu daḥı* tevbe *ikinci* teslīm[3b]lıkdur *üçüncü* yakīn olmaḳdur *dördüncü* taḳvādur *bişinci* ḳanā'at olmaḳdur *altıncı* 'uzlet itmekdür.

Eger şorsalar kim *ẓarīkanunı kaç rükni vardur* diseler eyit kim *altıdur evvel* 'ilmdür *ikinci* ḥilmdür *üçüncü* şabrdur *dördüncü* reh-nümādur *bişinci* şükr-i Allāh'dur *altıncı* iḥlāşdur.

Eger şorsalar kim *ẓarīkanunı ābdesti kaçdur* diseler eyit kim *dörtüdür evvel* oldur kim meşāyihler öñine eli ḳurı varmayasın *ikinci* dāyim ṭahāretile olasın *üçüncü* emr-i ma'rūfdur *dördüncü* nehy-i münkerdür.

²³ Müstensihin el yazısıyla olduğundan zahriyede yer alan başlık mahiyetindeki not, metne dāhil edilmiştir. Yazmada sürh mürekkeple vurgulanan yerler, koyu harflerle gösterilmiştir. Âyetler harekeli biçimde ve Arap harfleriyle verilmiş, Hasan Basri Çantay'ın hazırladığı mealdeki karşılıkları günümüz imlāsına uyarlanarak dipnotta gösterilmiştir. Gerekli yerlerde noktalama işaretleri kullanılmıştır.

²⁴ "Ve şeyhlerin şeyhleri için bir yükselme tariki vardır."

Eger şorsalar kim *tırıkanuñ huṭbesi kaçdur* diseler eyit kim *bişdür evvel* Âdem *ikinci* Nûh *üçünci* İbrâhîm *dördünci* Muhammed-i Muştafâ şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem [4a].

Eger şorsalar kim *şer'atun huṭbesi kaçdur* diseler eyit kim *dördür evvel* oldur kim yalan söylemeye *ikinci* zinâ eylemeye *üçünci* süci içmeye *dördünci* uğrılık itmeye.

Eger şorsalar kim *fakîr deñizinüñ bahrileri uşbeyle* didiler kim *dervîşlik kırk maḳâmdur* dirler *evvel on* şer'at içindedür ve *onu* ma'rifet içindedür ve *onu* dañı ḥaḳîḳat içindedür.

Evvel onu kim şer'at içindedür *evvel* imân getürmekdür *ikinci* namâz kılamakdur *üçünci* zekât virmekdür *dördünci* oruc dutmakdur *bişinci* hacca varmakdur *altıncı* helâl kesb kazanmakdur *yidinci* riyâyı ḥarâm bilmekdür *sekizinci* şer'at evine girip ciftlenmekdür [4b] *toḳuzuncı* nefir-i 'âm olıcak ğazâ eylemekdür *onuncı* emr-i ma'rûf nehy-i münkerdür.

Ve ol on kim tırîḳat içindedür *evvel* tevbedür *ikinci* ḥulḳ eylemekdür *üçünci* mürîd olmakdur *dördünci* korkuyıla ümîz içinde olmakdur *bişinci* lezzeti terk eylemekdür *altıncı* ḥidmetdür *yidinci* evrâd-ı evḳâtdur *sekizinci* pîri icâzetiyile olmakdur *toḳuzuncı* cem'iyet ve naşîhatdur *onuncı* terk-i tecrîddür.

Ve ol on dañı kim ḥaḳîḳat içindedür *evvel* toprak olmakdur *ikinci* yitmiş iki millete bir nazarile bağa *üçünci* eyü loḳma gözetmeye kendözünü yola sebîl eyleye *dördünci* maḳâmı dünyâ içinde yaradılmış andan emîn olmakdur *bişinci* kimseyi incidmeye *altıncı* fuḳarâlara münkir olmaya [5a] *yidinci* Ḥaḳ yolına kendüyi sülûk eyleye *sekizinci* maḳâm sırrını şaḳlamakdur *toḳuzuncı* münâcât itmekdür Ḥaḳ'a *onuncı* bâṭın gözin açıp 'ilmile dün gün dürüşmekdür.

Ve ol on maḳâm ki ma'rifet içindedür *evvel* maḳâm ma'rifetden edebdür **ḳâle**'n-Nebiiyyü 'aleyhi's-selâmu

أدب النفس خيرٌ من أدب الدرس²⁵

İkinci maḳâm nefsine cevr kılamakdur *üçünci* maḳâm perhîz kılamakdur ḥarâmdan *dördünci* maḳâm şıdk u ihlâşdur meşâyîhe *bişinci* maḳâm od ḥayâdur *altıncı* maḳâm seḥâlıkdur *yidinci* maḳâm ḥalîmü'n-nefs olmakdur *sekizinci* maḳâm bâṭın gözin aydın²⁶ kılamakdur *toḳuzuncı* maḳâm ma'rifetdür *onuncı* maḳâm kendözin bilmekdür nitekim ḥazret-i Resûl [5b] buyurur kim

من عرف نفسه فقد عرف ربه²⁷

ma'nisi budur kim her kişi ki kendüyi bildi bayık Teñriyi bildi.

Faşl

Eger saña şorsalar kim *ḥırḳanuñ yaḳasına ne yazılupdur* diseler cevâb vir kim yâ 'Azîzü yâ Settâru yâ Laṭîfü yâ Ḥalîm'dür.

Ve dañı *ḥırḳanuñ biline ne yazılupdur* diseler eyit kim yâ Eḥad yâ Şekûru yâ Kerîmü yâ Mürşid'dür.

Ḥırḳanuñ etegine ne yazılup durur diseler eyit kim yâ Vâḥidü yâ Eḥadu yâ Ferdü yâ Şamedü'dür digil.

Ḥırḳanuñ zâhiri ve bâṭını nedür diseler eyit kim zâhiri şinâhtdur ve bâṭını 'izzetdür.

Ḥırḳanuñ farzı ve sünneti nedür diseler eyit kim ḥırḳanuñ farzı toḅru yoldur ve sünneti şeyḫi elinden geymekdür.

Ḥırḳanuñ İslâmı nedür diseler eyit kim ḥırḳanuñ [6a] İslâmı Allâh Te'âlâ'dan ḳorḳmakdur.

Eger şorsalar *bil bağı kaçdur* diseler sen eyit kim *ikidür birisi* ḥidmet bilidür ve *biri* müfred bilidür.

Ve dañı eydür *yidi nesneyi bağlamak gerekdür yidi nesneyi açmak gerekdür* baḫîllığı bağlamak gerekdür keremi açmak gerekdür ğadabı bağlamak gerekdür ḫilmi açmak gerekdür riyâyı bağlamak gerekdür şafâyı ihlâşı açmak gerekdür

²⁵ "Nefsi terbiye etmek, ders ile tahsil edilecek edebden daha hayırlıdır."

²⁶ Metinde "aydıñ" şeklindedir, yukarıdaki yazım derkenar tashihtir.

²⁷ "Kendini bilen Rabbini bilir." anlamına gelen, hadis âlimlerine göre mevzu hadis olarak değerlendirilen söz (bkz. Yılmaz, 1992, 122).

çok yimegi bağlamak gerektür açlığı açmak gerektür şehvet lezzetini bağlamak gerektür riyāzeti açmak gerektür şekki bağlamak gerektür Allāh Tebāreke ve Te‘ālā celle celāluhu yolunu taleb itmekdür.

Hırkanuñ dili toğrılık yolunuñ kelimesidür hırkanuñ beynisi şıdık u ihlāşdur hırkanuñ mezhebi arılıkdur hırkanuñ [6b] aydınlığı hıdmetdür hırkanuñ karanuluğı tekebbürlükdür hırkanuñ cünüblüğü kimseyi incidmekdür.

Faşlun

Geldük imdi tarīkanuñ kelīdi irādetdür tarīkanuñ aşlı maḥabbetdür tarīkanuñ yimişi ma‘rifetdür tarīkanuñ genci meskenetdür tarīkanuñ gevheri şināhtdur ya‘nī Allāh’ı bilmekdür.

Hırkanuñ farzı terk-i hevādur hırkanuñ cānı oddur ya‘nī ḥayādur hırkanuñ kelīdi tekbīrdür hırkanuñ yiniliği dervīşlik ḥāşıl eylemekdür.

Faşl der-beyān-ı ebced

Tarīkat-i ebced eydür kim *tarīkat* *ondur* bu on tarīkat oldur kim *evvel* kendüyi yir eylemekdür *ikinci* ol yirde ma‘rifet toḥmın ekmek gerektür *üçüncü* zevk bābında bislemek gerektür *dördüncü* riyāzet orağıyla biçmek gerektür *bişinci* ‘izzet [7a] teniyile çekmekdür *altıncı* hıdmet dögeniyile dögmek gerektür *yidinci* şevk yiliyile şavurmak gerektür *sekizinci* maḥabbet ölçeğiyle ölçmek gerektür *toķuzuncı* takvā degirmeninde öğüt²⁸ mektür *onuncı* şabr furnında bişürmek gerektür bu ‘amele dirilmek meşāyihler dirligidür.

Bāb: Bil bağlamak bildürür

Vaķtı kim bil bağlayasın uşbu āyeti okuğıl kim Ḥaķ Te‘ālā qabūl kıla **ķavluhu Te‘ālā**

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهِ اللَّهُ فَمَسِيئَتِهِ أَجْرًا عَظِيمًا²⁹

Vaķtı kim mürīd dutasın uşbu āyeti okıyasın ki Ḥaķ Te‘ālā qabūl kıla **ķavluhu Te‘ālā**

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا³⁰

ilāhenā

رَبَّنَا [7b] ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ³¹

Telķin viricek bu du‘āyı okuya Ḥaķ Te‘ālā celle celāluhu qabūl kıla digil kim

Estağfiru’llāhe estağfiru’llāhe estağfiru’llāhe’l-‘azīme’llezī lā ilāhe illā hüve’l-ḥayyu’l-ķayyūm ġaffāre’z-zūnūbi keşşāfe’l-kürūbi rabbenā ve etübü ileyke tevbe ‘abdin zālīmün ve mazlūmun lā yemlikü li-nefsihi đarran velā nef’an velā mevten velā ḥayāten velā nüşüren estağfiru’llāhe min zūnūbi külleḥā şağīrehā ve kebīrehā ve sırrehā ve cehrehā ve leyālīyehā ve nehārehā bi-rahmetike yā erḥame’r-rahīmīn.

²⁸ Metinde “öğüt” şeklindedir, yukarıdaki yazım derkenar tashihtir.

²⁹ Fetih Suresi, 10. āyet: “Gerçek, sana biat edenler ancak Allah’a biat etmiş olurlar. Allah’ın eli onların elleri üstündedir. Şu hâlde kim bu bağı çözerse kendi aleyhine çözmüş olur. Kim de Allah ile sözleştiği şeye vefa (onun hükmünü ifa) ederse O da ona büyük bir ecir verecektir.”

³⁰ Tahrīm Suresi, 8. āyetten iktibastır: “Ey iman edenler! Samimi bir tevbe ile Allah’a dönün. Umulur ki Rabbiniz sizin kötülüklerinizizi örter. Peygamberi ve onunla birlikte iman edenleri utandırmayacağı günde Allah sizi, içlerinden ırmaklar akan cennetlere sokar. Onların önlerinden ve sağlarından amellerinin nurları aydınlatıp gider de ‘Ey Rabbimiz! Nurumuzu bizim için tamamla, bizi bağışla; çünkü sen her şeye kâdirsin!’ derler.”

³¹ A‘rāf Suresi, 23. āyetten iktibastır: “Âdem ile eşi dediler ki: ‘Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz’.”

Bābu Saḳḳā

Va'llāhu a'lemu bi's-şavāb saḳḳāların kırbası kayışı Peygāmbere'ün devesi derisidür boyun bağı İbrāhīm [8a] peygāmbere'ün hamâyılı bağı durur ve kırba Peygāmbere'ün 'aleyhi's-selām Ebū Bekr-i Şiddik kızın 'Āyişe anamuzu alduğı gice boğazlanan koyun derisi durur yanında matāhi 'Aliyyibn Ebī Tālib kerrema'llāhu vechehu evlendüğü vaktin boğazlanan deve derisi durur ve cezzedān Ḥasan raḍiya'llāhu 'anhu ve Ḥüseyn raḍiya'llāhu 'anhu sünnet olduğı vaktin deve derisi durur kırkuğulab(?) Peygāmbere'ün 'alemi³² üzengüsü durur va'llāhu a'lemu bi's-şavābi.

Eger saña şorsalar kim *şerī'at nedür* sen eyit kim Resūlu'llāh ḥazretinün sözidür di ḥaḳīkat Resūlu'llāh'ın ḥalidür.

Hırka giyen kişi bilür kim hırka gökden indi. İmām Ca'fer-i Şādık 'aleyhi's-selām buyurur kim hırka nemedden [8b] idi baḫyası yoğıdı. Anın yaḳasında yazılmışdur yā Settāru yā Laṭīfū yā Ḥakīmū göğsinde yazılmış idi yā Şabūru yā Şekūru yā Kerīmū yā Mürşidū hırkanın eteginde yazılmışdı yā Vāhidū yā Eḥadū yā Ferdū yā Şamedū.

Eger saña şorsalar kim *hırka yiri ne örtünürsin* eyit kim süzen yiri meftül.

Eger saña şorsalar kim *baḫyanın irkegi nedür dişisi nedür* sen eyit kim irkegi oldur arılığı pīr nazarında baḫyalanasın.

Meyān-beste oldur kim evvel pīr ḥidmet bilin bağlar ya'nī pīri diri olduğca ḥidmetde ola meger destūr zāhirin bātının pīre ısmarlama kapusunda eksük olmaya.

Yiğin kısılmaḳ elümi dünyādan çekdüm dimek olur [9a] etegin kısılmaḳ ayaḡımı dünyādan çekdüm dimek olur.

Ṭarīkanın ḡusli tecrid olmaḳdur *şerī'atın ḡusli tekye saklamaḳdur*.

Eger saña şorsalar kim *faḫrın aşı nedür faḫrın kelidi nedür faḫrın yimişi nedür faḫrın genci nedür faḫrın gevheri nedür* sen eyit kim *faḫrın aşı ḥulḳ ve maḥabbetdür* di *faḫrın kilidi rāstlıḳdur faḫrın yimişi kendü vücūdın bilmekdür faḫrın genci Allāh'ı bilmekdür* di *faḫrın gevheri miskinlikdür* di.

Ṭarīkanın ebcedi ondur evvel kendüyi yir eylemekdür *ikinci* ol yirde ma'rifet toḡmın ekmekdür *üçüncü* zevḳ suyuyla bislemekdür *dördüncü* riyāzet ḥırmeninde dögmekdür *bişinci* edeb 'izzetile sürmekdür [9b] *altıncı* ḥidmet eylemekdür *yidinci* şevḳ yiliyle şavurmaḳdur *sekizinci* maḥabbet ölçeğiyle ölçmekdür *toḳuzuncu* taḳvā degirmeninde öğütmekdür *onuncu* şabr furnında bişürmekdür.

Rivāyetdür Emirü'l-mü'minīn 'Alī'den kerrema'llāhu vechehu hırkanın yaḳasında yazılmışdur yā 'Azīzū yā Settār hırkanın göğsinde yazılmışdur yā Şabūru yā Şekūru yā Kerīmū yā Mürşidū hırkanın eteginde yazılmışdur yā Vāhidū yā Eḥadū yā Ferdū yā Şamedū va'llāhu a'lemu.

Bu bābda dört pīri dört tekbīr beyān ider

Eger saña şorsalar kim *dört pīr kimdür* diseler sen eyit kim *evvel* Ādem'dür *ikinci* Nūḥ'dur *üçüncü* İbrāhīm'dür *dördüncü* Muḫammed-i Muştafā 'aleyhimi's-şalātu [10a] ve's-selāmu.

Yine dervişler eyitmişlerdür *dört pīr evvel* Hızır'dur *ikinci* İlyās'dur *üçüncü* Yunus'dur *dördüncü* 'Abbās'dur.

Yine dervişler eyitmişlerdür *dört pīr evvel* pīr 'Abdu'l-ḡaffār'dur *ikinci* pīr 'Abdū's-settār'dur *üçüncü* pīr 'Abdū'l-kerīm'dür *dördüncü* pīr 'Abdū'r-raḥīm'dür.

Yine dervişler eyitmişlerdür *dört pīr evvel* pīr tevbedür *ikinci* pīr terbiyetdür *üçüncü* pīr vaşledür *dördüncü* pīr miyān-bestedür.

Geldük imdi *dört tekbīriy* beyānına tekbīrde ihtilāf idüp dururlar ba'zılar eydürler kim evvel gün İbrāhīm İsmā'il'i 'aleyhi's-selām ḫurbān ideridi Allāh Te'ālā uçmaḳdan ḳoç gönderdi evvel kendüsi [10b] eyitdi kim Allāhu ekber ya'nī benüm ulu Teḡri andan Cebrāyil eyitdi Allāhu ekber andan şoḡra İbrāhīm eyitdi Lā ilāhe illa'llāhu va'llāhu ekber andan şoḡra İsmā'il eyitdi Allāhu ekberü ve li'llāhi'l-ḥamdü.

³² Metinde “‘ālemi” şeklindedir, yukarıdaki yazım derkenar tashihtir.

Ba‘zılar eyitmişler *dört tekbir evvel* irâdetdür *ikinci* tekbir terbiyetdür *üçüncü* tekbir namâzdur *dördüncü* tekbir ‘ıyddür dağı cenâze tekbiridir.

Ba‘zı dervişler eyitmişlerdür kim şalât ve selâm Aşhâb-ı Şuffa’dan kalmışdur Hâzret-i Resûl’ün şöhetinde gülbaş³³ şubh u şâm iderlerdi şalavât Allâh Te‘âlâ kavlidür

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا³⁴

Geldük imdi *gülbaş dört kısımdur* [11a] gülbaş rızâdur *evvel* gülbaş şafâdur *ikinci* gülbaş beğâdur *üçüncü* gülbaş fenâdur.

Geldük imdi gülbaş-ı fenâ ol vâkt olur kim dervîşün boynına tarîk lâzım olmuş ola gülbaş-ı rızâ semâ‘da olur gülbaş-ı şafâ ol vâkt olur kim dervîş yolın ayırtlamasa gülbaş-ı beğâ talibleründür.

Geldük imdi nemedün işbatı kim dervîşler giyerler rivâyetdür Selmân-ı Fâris’den bir gün Hâzret-i ‘Alî’den kerrema’llâhu vechehu şordı kim Yâ ‘Alî uşbu nemed kim dervîşler giyerler kimden kalıpdur didi ‘Alî eyitdi kim Âdem’den kalıpdur didi evvel zamân Şîş ki vücûda geldi hîç anı şaracağ nesneleri yoğıdı Allâh Tebârek ve Te‘âlâ [11b] hâzretinden ahî Cibrâyil geldi uçmağdan koyun yünün getürdi Şîşün eline şardılar ol yün nemed oldu bu nemed-püşlaruñ nemedinün işbatın andan dutarlar.

Eger sağı şorsalar kim *kible kaçdur* diseler eyit kim *bişdür evvel* ‘Arş’dur *ikinci* Kürsî’dür *üçüncü* Beytül-ma‘mûr’dur *dördüncü* Beytül-mağdis’dür *bişinci* Ka‘be’dür.

‘Arş hâmillerün kıblesidür Kürsî kerrübîlerün kıblesidür Beytül-ma‘mûr rûhânîlerün kıblesidür Beytül-mağdis peygâmblerün kıblesidür Ka‘be mü‘minlerün kıblesidür ‘Arş nûrdandur Kürsî altundandur Beytül-ma‘mûr yâkûtdandur Beytül-mağdis zümürüddendür Ka‘be taşdandur.

Eger sağı şorsalar *göyül nedür* [12a] diseler sen eyit kim tevhidün durağıdur dağı tecridün dâyiresidür dağı mahabbet kuşunuñ kafesidür dağı ma‘rifetün bağıdur dağı ulûhiyyet köşkinün tâcıdur dağı tevhidün yimişidür dağı Lem yezel ve Lâ yezâl ‘ışkınuñ halvet-hânesidür dağı celâlün kândilidür dağı cemâl nûrınıñ turağıdur dağı vişâlün Ka‘besidür.

bismi’llâhi’r-raḥmāni’r-raḥīm el-ḥamdü li’llâhi rabbi’l-‘âlemīne ve’s-şalâtü ve’s-selāmu ‘alā ḥayri ḥalkihi Muḥammedin ve âlihi ecma’īne.

Geldük imdi bilgil kim İmâm Ca‘fer-i Şâdık kavliyle ‘aleyhi’s-selâm uşbeyle buyurur kim uşbu hâlde kim pîr mürîdün elin dutar ağı üç sücûd vâcibdür ki ide *evvel* secde kim ide eyide kim

فَإِنَّمَا تُولُوا فَتَمَّ [12b] وَجْهَهُ اللَّهُ³⁵

Çünkü başın götüre uşbu kelimeyi okuya

lâ ilâhe illa’llâhu bi-‘azametihî Muḥammedün resûlu’llâhi ḥalîfetühu lâ ilâhe illa’llâhu ḥaḳḳan ḥaḳḳan Muḥammedün resûlu’llâhi şafan şafan lâ ilâhe illa’llâhu ‘Aliyyü Veliyyu’llâhi ḥaḳḳan ḥaḳḳan ve imāmu’l-müttakīne ve şifā’u’l-müznibīne ve veliyyü rabbi’l-‘âlemīne yâ erḥame’r-raḥīmīne.

İkinci secde kim eyde kim

رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ³⁶

Çünkü başın secdeden götüre andan sonra şabâhu’l-‘ışk olsun diye dervîşler yüzine eyide kim iy dervîşler uşbu dervîşi tebdîl iderüz hoş olur diye anlar eydeler kim havâle sizedür diyeler yine bir dağı secde ide eyde kim

³³ Müstensihin her seferinde hatalı yazdığı düşünülen bu kelime, geçtiği yerlerde “gülbaş” şeklinde düzeltilmiştir.

³⁴ Ahzâb Suresi, 56. âyet: “Şüphesiz ki Allah ve melekleri o peygambere çok salat ve tekrim ederler. Ey iman edenler, siz de ona salat edin, tam bir teslimiyetle de selam verin.”

³⁵ Bakara Suresi, 115. âyetten iktibastır: “Maşrik da Allah’ındır, mağrib de. Onun için nereye hangi semte döner, yönelirseniz Allah’ın yüzü, kıblesi oradadır. Şüphe yok ki Allah vâsi’dir, hakkıyla bilicidir.”

³⁶ Rahmân Suresi, 17. âyet: “O, hem iki doğunun Rabbi, hem iki batının Rabbidir.”

نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِيرٌ الْمُؤْمِنِينَ³⁷

Yâ Muhammedü yâ 'Alî hayre'l-beşer çün başın götüre [13a] yine 'ışk olsun diye andan sonra ol dervîşi ilerü taleb kıla anuñ elini tuta dañı pîr aña eyde kim irâdet terki 'âdetdür diye dañı irâdet fermân işitmekdür andan sonra anı tebdîl ide uşbu âyeti okuya

سُنَّةَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا³⁸

Dañı Müsülmânlığı aña 'arz ide uşbu âyeti aña okuya

إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ³⁹

Ve dañı dükeli yaramaz işlerden istiğfâr ve tevbe viresin uşbu âyet-i tevbe ve mağfiret birle kavluhu te'âlâ

وَلِيَّ لَعْفَارٍ لِمَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَى⁴⁰

dañı Hâzret-i Resûl buyurur kim

التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ⁴¹

Ve eger saña şorsalar kim tekbîrün farzı neyiledür diseler sen [13b] eyit kim uşbu âyetiledür

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وِليٌّ مِنَ الذَّلِّ وَكَبِيرًا⁴²

Eger şorsalar kim tekbîrün başı nedür diseler sen eyit kim tevbedür eger bir kimse pîr elinden tevbe almamış olsa aña tekbîr ide tekbîrün ayağı el-ğamdü li'llâhidür kim anuñile hatm olur.

Eger şorsalar kim seccâdenün dört güşesinde ne yazılupdur sen eyit kim yâ Vedûdu yâ Raḥmānu yâ Raḥîmü yâ Ḳuddûs.

Ḳāle'n-Nebiiyyü şalla'llāhu 'aleyhi ve selleme Hâzret-i Resûl buyurur kim

الشَّيْءُ شَيْءٌ الْجَاهِلُ لَيْسَ بِشَيْءٍ⁴³

her nesne nesnedür cāhil hîç nesnedür.

İmân bir ağaca benzer imānuñ aşlı Allāh Te'âlâ korkusıdır [14a] imānuñ yiri mü'minün göñlidür imānuñ göñli Ḳur'an'dur imānuñ derisi hayâdur imānuñ teni şükrdür imānuñ yaprağı takvâdur imānuñ budağı tevbedür imānuñ yimişi 'inâyet-i Allāh'dur ma'nî-yi imân yakîndür imānuñ aşlı tevḥîd kelimesidür imānuñ gemisi yoldan diken götürmekdür.

³⁷ Saff Suresi, 13. âyetten ıktıbastr: "Sizin için seveceğiniz diğér acil bir nimet daha var ki o da **Allah'tan nusret ve yakın fetihtir. Habibim sen müminlere bu nusreti ve fethi müjdele.**"

³⁸ Fetih Suresi, 23. âyet: "Allah'ın öteden beri cari olagelen sünneti, âdeti budur. Allah'ın sünnetinde asla değışiklik bulamazsın."

³⁹ Âl-i İmrân Suresi, 19. âyetten ıktıbastr: "**Hak din, Allah indinde İslâmdır, Müslümanlıktır.** Kitab verilenler başka suretle değil ancak kendilerine ilim geldikten sonra, aralarındaki ihtirastan dolayı, ihtilafa düştü. Kim Allah'ın âyetlerini inkâr ederse şüphesiz ki Allah hesabı pek çabuk görendir."

⁴⁰ Tâhâ Suresi, 82. âyet: "Bununla beraber şüphesiz ki ben tevbe ve iman edenleri, iyi amel ve harekette bulunanları, sonra da doğru yolda ölünceye kadar sebat edenleri elbette çok yarlığayıcıyım."

⁴¹ "Günahtan tevbe eden, günahsız kimse gibidir." anlamındaki hadis-i şeriftir (bkz. Yılmaz, 1992, 122).

⁴² İsrâ Suresi, 111. âyet: "Şöyle de: 'Evlat edinmeyen, mülkünde hiçbir ortağı olmayan, züill ü acizden nâşî yardımcıya da ihtiyacı bulunmayan Allah'a hamd olsun.' Onu büyük bil, büyüklükle an."

⁴³ "Şey bile bir şeydir, cahil ise hiçbir şeydir."

Kelām-ı Maḳālāt

Faḳruṅ cānı Muḥammed daḥı pīrdür faḳruṅ kıblesi ḥaḳīḳatdür faḳruṅ ğuslı ṭarīḳatdur ḥırḳanuṅ etegi şerī‘at yinī ṭarīḳat yaḳası ḥaḳīḳat velākin ‘ārifler kendülerin bildiler ‘ayne‘l-yaḳīn içinde ḳāle Resūlu‘llāhi şalla‘llāhu ‘aleyhi ve selleme

من عرف نفسه فقد عرف ربه⁴⁴

ḥāliye sözden terk yoḳ muḥibler murādınca ḳalab Tenri bildiler ḥaḳḳe‘[14b]l-yaḳīn içinde ve cānları murādlarına irdiler ve bu kelime ma‘nisi mülke yiter zīre kim ‘ilme‘l-yaḳīndür ‘ayne‘l-yaḳīndür ḥaḳḳa‘l-yaḳīndür bir daḥı ğümānile yaḳīndür imdi ḳāl u ḳīl da‘vī-i ğümāndandur ve ‘ilmü‘l-yaḳīn ‘ālimlerüñdür ‘ibādet ḥavf u recā ‘ayne‘l-yaḳīn zāhidlerüñdür lakin tefekkür şoḥbet-i vilāyet beklemege ḥaḳḳa‘l-yaḳīn ‘āriflerüñdür ammā münācāt ve müşāhede muḥiblerüñdür bāḳī dervişligi ezeli devlet-i ebedī sa‘ādet-i sermedī şıḥḥat her kime kim degdise rāḥat anuñdur va‘llāhu a‘lem.

Ṭarīḳatuñ *ikinci* maḳāmı mürīd olmaḳdur **ḳavluhu Te‘ālā**

فَسَلُّوا أَهْلَ الدِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ⁴⁵

Bes mürīd üç dürlüdür *evvel* mürīd-i muṭlaḳdur *ikinci* mürīd-i mecāzdur *üçüncü* [15a] mürīd-i mürteddür ammā mürīd-i muṭlaḳ oldur kim her dürlü ḥālde şeyḥine neyçün diyüp ḥüccet getürmeye mürīd-i mecāz oldur kim zāhirde şeyḥi dileğinde ola bātında kendü dileğinde ola mürīd-i mürted oldur kim şeyḥinüñ bir dürlü ḥālın göricek der-ḥāl yüzün dönderür *üçüncü* maḳām şaḥın gidermekdür ve libāsın döndürmekdür **ḳavluhu Te‘ālā**

مُحَلِّقِينَ رُؤُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ⁴⁶

ve ḳavluhum

الناس مع اللباس⁴⁷

Dördüncü maḳām mücāhededür [**ḳavluhu Te‘ālā**]

وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ⁴⁸

Bişinci maḳām ḥidmet eylemekdür Peyġamber ‘aleyhi’s-selām eydür

من خدم خدام⁴⁹

Altıncı maḳām ḥavfdur

Ḥaḳīḳatüñ maḳāmları beyān olur ma‘rifetüñ *evvel* maḳāmı edebdür *ikinci* maḳāmı ḳorḳudur *üçüncü* [15b] maḳāmı perhīz-kārlıḳdur *dördüncü* maḳām şabrduḳ ḳanā‘atdur *bişinci* maḳām utanmaḳdur *altıncı* maḳām cömerdliḳdur *yidinci* maḳām ‘ilmdür *sekizinci* maḳām miskinliḳdür *toḳuzuncı* maḳām ma‘rifetdür *onuncı* maḳām kendözin bilmekdür nitekim Ḥazret-i Resūl buyurur kim

⁴⁴ “Kendini bilen Rabbini bilir.” anlamına gelen, hadis âlimlerine göre mevzu hadis olarak değerlendirilen söz (bkz. Yılmaz, 1992, 122).

⁴⁵ Nahl Suresi, 43. âyetten iktibastır: “Senden evvel kendilerine vahyeder olduğumuz erkeklerden başkasını biz peygamber göndermedik. Eğer bilmiyorsanız zikir erbabına sorun.”

⁴⁶ Fetih Suresi, 27. âyetten iktibastır: “And olsun ki Allah, resulünün gördüğü rüyanın hak olduğunu tasdik etmiştir. İnşallah hepiniz - emniyet içinde, **kiminiz başlarınızı tıraş ettirerek kiminiz saçlarınızı kısaltarak- korkusuzca** mutlaka Mescid-i Haram’a gireceksiniz. Fakat Allah sizin bilmediğinizi bildi de ondan önce yakın bir fetih yaptı.”

⁴⁷ “Elbisesi olan insanlar.”

⁴⁸ Bakara Suresi, 24. âyetten iktibastır: “Fakat bunu yapmazsanız ki hiçbir zaman yapamayacaksınız artık sakının o ateşten ki **onun tutarağı odunu, çırası, ocak taşı insanla o taştır**. O ateş, kâfirler için hazırlanmıştır.”

⁴⁹ “Hizmet edene hizmet edilir.”

من عرف نفسه فقد عرف ربه⁵⁰

Ma'nisi budur kim her kişi ki kendüyi bildi bayık Teñriyi bildi.

Ammâ haķıķatun *evvel* maķāmı toprak olmaķdur *ikinci* maķāmı yitmiş iki millete 'ayb itmemeķdür *üçünci* maķāmı elinden geleni men' kılmaмаaķdur *dördünci* maķāmı dünyā içinde yaradılmış nesne andan emîn olmaķdur *bişinci* maķāmı mülk ıssına yüzün sürüp yüz şuyın bulmaķdur zîre kim vaħdet evindedür *altıncı* maķām şöħbetde haķıķat esrārın [16a] söylemeķdür *yidinci* maķāmı seyrdür *sekizinci* maķāmı sırdur *toķuzuncı* maķāmı münācātdur *onuncı* maķāmı müşāhededür Allāh'a ulaşmaķdur taħķıķ ol 'ārifler sultānı muħaķķıķlar arslanı Sa'deddīn kerem-i luţfından bir kaç beyt buyurur

*Bu maķāma kim ire uşbu naķdi kim dire
Varlığın Haķ'a vire cümle 'ālem içinde*

*Kim bu sırra irmedise kendözüni görmedise
Işķdan esrimedise 'ömri zalām içinde*

*Varlık yokluk bir durur 'ışķ sevüsi bir durur
Dünyā āhıret bir durur 'ışķ-ı kalem içinde*

'Ārif su'āl eyler eydür kim bu *kırk maķāmun yigirmisi* tanuķlu *yigirmisi* tanuķsuz 'acabā nedendür **cevāb** tanuķ kāl mülkinde olur lıķin hāl mülkinde olmaz daħı tanuķ [16b] inkār evinde olur belā evinde olmaz bir ma'nī daħı tanuķ taşra olur içeri olmaz.

Bes *kırk maķām* budur ki didük eger bilürseñ eyüdü *kırk maķāmun* birisi eksük olursa haķıķatlık tamām olmaz zîre kim şart eksük olur meşelā biregü diliyle imān getürse gönliyle inanmasa yāħud 'öşr zekātın tamām virmese yāħud hacca gitmişiken yoldan girü dönse yaħud Teñri emrinden birin bātıl bilse yaħud Muħammed-i Muştafāya inkārile baksa yaħud Muħammedün şahābelerinün birin nāħaķ bilse dükeli işledügi 'amelleri hebā'en menşüren olur **ķavluhu Te'ālā**

فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَنْثُورًا⁵¹

ve'l-ħamdü li'llāhi vaħdehu ve şalla'llāhu 'alā seyyidina Muħammedin ve ālihi ve şahbihi ve sellem.

⁵⁰ "Kendini bilen Rabbini bilir." anlamına gelen, hadis âlimlerine göre mevzu hadis olarak değeriendirilen söz (bkz. Yılmaz, 1992, 122).

⁵¹ Furkân Suresi, 23. âyetten iktibastır: "Biz onların herhangi bir amel ve hareket yaptılarsa hepsinin önüne geçtik de **bunları saçılmış ve hiçbir değeri olmayan zerreler yaptık.**"

Kaynakça

- Coşan, Mahmud Esad (2013). *Makâlât-ı Hacı Bektâş-ı Velî: İnceleme, Mensur ve Manzum Metin, Sadeleştirme*. İstanbul: Server İletişim.
- Coşan, Mahmud Esad (2019). *Makâlât-ı Hacı Bektâş-ı Velî: Transkripsiyonlu Tam Metin*. İstanbul: Server Yayınları.
- Doğan Averbek, Güler, Thoralf Hanstein (2022). "Oskar Rescher's Manuscript Collections in Berlin and Leipzig: Did Rescher Take Advantage of Turkey's Manuscript Market?" *Orientalische Handschriften in Deutschland – Sammlungsgeschichte im Spannungsfeld von akademischem Wissensdrang, globalem Antiquitätenhandel und imperialem Machtstreben*, 29 Haziran-1 Temmuz 2022, Berlin (Almanya).
- Doğan Averbek, Güler (2023). "Osman Reşer'in Berlin ve Leipzig Kütüphanelerine Sattığı Yazmalara Dair Bazı Tespitler." 60. *Doğum Yılı Münasebetiyle Prof. Dr. M. A. Yekta Saraç Armağanı*. İstanbul: DBY Yayınları, s. 595-628.
- Doğan Averbek, Güler (2021). "The Manuscripts Oskar Rescher Sold to the Berlin State Library Between 1913-1936." *Journal of Islamic Review / İslam Tetkikleri Dergisi* 11/2, 477-568.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1935). "Âşık Paşa'nın Şiirleri." *Türkiyat Mecmuası* V, 87-100.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (2022). *Fütüvvet ve Fütüvvetname: Makaleler*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (2003). *Mevlana Müzesi Abdülbaki Gölpınarlı Kütüphanesi Yazma Kitaplar Kataloğu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1943). *Yunus Emre Divanı: Metinler, Sözlük, Açıklama*. İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1941). *Yunus ile Âşık Paşa ve Yunus'un Bâtınîliği*. İstanbul: Kenan Basımevi.
- Kavasoglu, Fatma Elif (2019). "Abdülbaki Gölpınarlı'nın Bektaşilik-Alevilik İsimli Yazma Eseri: Metin ve İnceleme." Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köprülü, Mehmed Fuad (1981). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- "Kur'an Sürelerinin Hâşşiyetleri," Ahmed b. 'Abdülcebbar, *Tuhfetü'l-Leâ'if*, yazma eser, Berlin Devlet Kütüphanesi, Şarkiyat Departmanı, Ms. or. quart. 1868.
- Muhammed bin Alâaddin el-Hüseyn er-Razavî (2014). *Fütüvvet-nâme-i Kebîr: Miftahü'd-Dekâik fî Beyânî'l-Fütüvve ve'l-Hakâik*. haz. Sadullah Gülten, Hacı Yılmaz, ed. Alemdar Yalçın, Gıyasettin Aytaş. İstanbul: Yazma Eserler Kurumu.
- Orientalische Handschriften Zugangsbuch*, 1919-. yazma eser, Berlin Devlet Kütüphanesi, Şarkiyat Departmanı.
- "Osman Ergin Yazmaları Tesbit Fişleri." yazma eser, Atatürk Kitaplığı, OE Yz 1853.
- Sohrweide, Hanna (1981). *Türkische Handschriften*, c. XIII/5. Wiesbaden: Franz Steiner.
- Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ*. yazma eser, Atatürk Kitaplığı, OE Yz 824, vr. 1b-13a.
- Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ*. yazma eser, Berlin Devlet Kütüphanesi, Şarkiyat Departmanı, Ms. or. fol. 4224.
- Şerâ'itü'l-Fakr ve'l-Fukarâ*. yazma eser, Cumhurbaşkanlığı Millet Kütüphanesi, Abdülbaki Gölpınarlı Koleksiyonu, 185.
- Şerhu Kaşîdeti Nuşhiyye bi-Lügati Türkiyye*, yazma eser, Berlin Devlet Kütüphanesi, Şarkiyat Departmanı, Ms. or. oct. 3473.
- Yalçın, Alemdar, Hacı Yılmaz (2003). "Bir Ocağın Tarihi: Seyyid Hacı Ali Türabi Ocağı." *Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* 27, 121-140.
- Yunus Emre (2021b). *Divan, Fatih Yazması*. haz. Erdoğan Boz. Ankara: Yunus Emre Enstitüsü.
- Yunus Emre. *Divan*. yazma eser, Atatürk Kitaplığı, OE Yz 275.
- Yunus Emre. *Divan*. yazma eser, Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nuri Arlasez Koleksiyonu, 27.
- Yunus Emre (2021a). *Risâletü'n-Nushiyye, Fatih Yazması: Çeviri Yazılı Metin Günümüz Türkçesine Aktarılmış Metin Özgün Metin Sözlük*. haz. Erdoğan Boz. Ankara: Yunus Emre Enstitüsü.
- Yunus Emre (1991). *Yunus Emre Divanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Yunus Emre. *Divan*. yazma eser, Berlin Devlet Kütüphanesi, Şarkiyat Departmanı, Ms. or. fol. 4226.
- Yunus Emre. *Divan*. yazma eser, Berlin Devlet Kütüphanesi, Şarkiyat Departmanı, Ms. or. oct. 2575.